

Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta ZRC SAZU
France Stele Institute of Art History ZRC SAZU

ACTA HISTORIAE ARTIS
SLOVENICA

25|1·2020

LJUBLJANA 2020

Acta historiae artis Slovenica, 25/1, 2020

Znanstvena revija za umetnostno zgodovino / Scholarly Journal for Art History

ISSN 1408-0419 (tiskana izdaja / print edition) ISSN 2536-4200 (spletna izdaja / web edition)

Izdajatelj / Issued by

ZRC SAZU, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta /

ZRC SAZU, France Stele Institute of Art History

Založnik / Publisher

Založba ZRC

Glavna urednica / Editor-in-chief

Tina Košak

Uredniški odbor / Editorial board

Renata Komić Marn, Tina Košak, Katarina Mohar, Mija Oter Gorenčič, Blaž Resman, Helena Seražin

Mednarodni svetovalni odbor / International advisory board

Günter Brucher (Salzburg), Ana María Fernández García (Oviedo), Hellmut Lorenz (Wien),

Milan Pelc (Zagreb), Sergio Tavano (Gorizia-Trieste), Barbara Wisch (New York)

Lektoriranje / Language editing

Maria Bentz, Amy Anne Kennedy, Alenka Klemenc, Tjaša Plut, Blaž Resman

Prevodi / Translations

Nika Vaupotič, Polona Vidmar

Oblikovna zasnova in prelom / Design and layout

Andrej Furlan

Naslov uredništva / Editorial office address

Acta historiae artis Slovenica

Novi trg 2, p. p. 306, SI -1001 Ljubljana, Slovenija

E-pošta / E-mail: ahas@zrc-sazu.si

Spletna stran / Web site: <http://uifs1.zrc-sazu.si>

Revija je indeksirana v / Journal is indexed in

Scopus, ERIH PLUS, EBSCO Publishing, IBZ, BHA

Letna naročnina / Annual subscription: 35 €

Posamezna enojna številka / Single issue: 25 €

Letna naročnina za študente in dijake: 25 €

Letna naročnina za tujino in ustanove / Annual subscription outside Slovenia, institutions: 48 €

Naročila sprejema / For orders contact

Založba ZRC

Novi trg 2, p. p. 306, SI-1001, Slovenija

E-pošta / E-mail: zalozba@zrc-sazu.si

AHAS izhaja s podporo Javne agencije za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

AHAS is published with the support of the Slovenian Research Agency.

© 2020, ZRC SAZU, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta, Založba ZRC, Ljubljana

Tisk / Printed by Tiskarna PRESENT d.o.o., Ljubljana

Naklada / Print run: 400

VSEBINA CONTENTS

DISSERTATIONES

Tadeusz J. Żuchowski

Technische Probleme und Zufälle als Väter des Erfolgs. Die Fundierung und der Bau der Jesuitenkirche in Posen7
Tehnični problemi in naključja kot botri uspeha. Ustanovitev in gradnja jezuitske cerkve v Poznanju26

Ana Lavrič

Bratovščine v klariških samostanih na Kranjskem. Njihova umetnostna in duhovna dediščina27
Confraternities in the Convents of the Poor Clares in Carniola. Their Artistic and Spiritual Heritage61

Boris Golec

Najzgodnejše omembe umetnikov v slovenskem jeziku. Ljubljanska oklicna knjiga 1737–1759 kot vir za slovensko umetnostno zgodovino63
The Earliest References of Artists in the Slovenian Language. The Ljubljana Register of Banns 1737–1759 as a Source for Slovenian Art History79

Lilijana Žnidaršič Golec

Mnoge sledi bratovščine sv. Mihaela v Mengšu pri nastanku poslikav Franca Jelovška81
The Many Traces of the Confraternity of St Michael in Mengeš in the Commissions of Franc Jelovšek's Frescoes101

Tina Košak

Janez Ernest II. grof Herberstein in naročila opreme za župnijsko cerkev sv. Lenarta v Slovenskih goricah103
Johann Ernst II Count Herberstein and the Commissions for the Parish Church of St Leonard in Slovenske gorice123

Boštjan Roškar

Poslikave in pozlate Holzingerjevih oltarjev in prižnic125
Fassungen und Vergoldungen der Altäre und Kanzeln von Josef Holzinger147

Simona Kostanjšek Brglez <i>Kipar, pozlatar in restavrador Ivan Sojč – življenje in delo od začetka samostojnega delovanja</i>	149
<i>Sculptor, Gilder and Restorer Ivan Sojč. His Life and Work since the Start of his Independent Career</i>	179
Damjan Prelovšek <i>Plečnikova cerkev sv. Antona Padovanskega v Beogradu</i>	181
<i>The Church of St Athony of Padua in Belgrade by Jože Plečnik</i>	212
Katarina Mohar <i>Nacistično plenjenje umetnostne dediščine na Gorenjskem med drugo svetovno vojno in primer oltarjev iz cerkve sv. Lucije v Dražgošah</i>	213
<i>The Nazi Plunder of Artistic Heritage in Gorenjska during the Second World War and the Case of Altars from the Church of St Lucy in Dražgoše</i>	230
Marcela Rusinko <i>In the 'Public Interest'? Dispossessing Art Collections in Communist Czechoslovakia between 1948 and 1965</i>	233
<i>V »javnem interesu«? Razlastitve umetniških zbirk v komunistični Češkoslovaški med letoma 1948 in 1965</i>	251
Agnieszka Zabłocka-Kos <i>Bemerkungen zur Barockforschung im Kontext der Entwicklung der Kunstgeschichte im sozialistischen Polen</i>	253
<i>Opažanja o raziskavah baroka v kontekstu umetnostne zgodovine v socialistični Poljski</i>	271
APPARATUS	
Izvillečki in ključne besede / Abstracts and keywords	275
Sodelavci / Contributors	283
Viri ilustracij / Photographic credits	285

DISSERTATIONES

Janez Ernest II. grof Herberstein in naročila opreme za župnijsko cerkev sv. Lenarta v Slovenskih goricah

Tina Košak

Grofe Herbersteini so bili na Slovenskem do nedavnega deležni poglobljenih umetnostnozgodovinskih študij predvsem kot zbiratelji in naročniki grajske opreme,¹ vedenje o njihovi vlogi pri naročilih cerkvene opreme pa je izrazito parcialno. Pred kratkim so bili z vidika naročništva analizirani nagrobniki z betnavskega protestantskega pokopališča, ki jih hrani mariborski pokrajinski muzej,² od oltarne opreme pa sta bila doslej izpostavljena veliki oltar in prižnica, ki sta ju pri mariborskem kiparju Jožefu Holzingerju (1735–1797) za župnijsko cerkev sv. Ruperta v Spodnji Voličini naročila Janez Ernest II. (tudi Janez Ernest Siegfried) grof Herberstein in njegova soproga Marija Jožefa, rojena grofica Trauttmansdorff.³ Podobno stanje raziskav beležimo tudi na Avstrijskem. Herbersteini so kot naročniki cerkvene opreme in ustanovniki omenjeni zlasti v genealoških in topografskih pregledih,⁴

¹ Za zbirke grofov Herberstein in opremo njihovih gradov na Slovenskem gl. Marjeta CIGLENEČKI, Družini Leslie in Herberstein ter oprema njihovih gradov Hrastovec, Vurberg in Ptuj, *Srečanje z Jutrovim na Ptujem gradu* (ur. Marjeta Ciglencéki, Maximilian Grothaus), Pokrajinski muzej Ptuj, Ptuj 1992, str. 46–52; Marjeta CIGLENEČKI, *Oprema gradov na slovenskem Štajerskem*, Ljubljana 1997 (tipkopis doktorske disertacije), zlasti str. 40–46, 60–73, 77–90; Marjeta CIGLENEČKI, Vurberške slike iz 17. stoletja na ptujem gradu, *Razprave iz evropske umetnosti za Ksenijo Rozman* (ur. Barbara Jaki), Narodna galerija, Ljubljana 1999, str. 57–86; Polona VIDMAR, Pogum, moč, lepota in razkošje. Vurberška galerija slik 17. stoletja, *Podoba Turkov v Evropi 17. stoletja*, Muzej Sakipa Sabancija, Istanbul 2005, str. 78–112; Polona VIDMAR, *Turkerije, orientalski in krepostni junaki/Turqueries, orientals and virtuous heroes*, Pokrajinski muzej Ptuj, Ptuj 2007; Tina KOŠAK, *Žanrske upodobitve in tihožitja v plemiških zbirkah na Kranjskem in Štajerskem v 17. in 18. stoletju*, Ljubljana 2011 (tipkopis doktorske disertacije), str. 75–119, passim; Tina KOŠAK, Slikarske zbirke grofov Herberstein. Zbirka Erazma Friderika grofa Herbersteina v gradu Hrastovec in v Gradcu, *Acta historiae artis Slovenica*, 19/1, 2014, str. 53–91; Tina KOŠAK, Slikarske zbirke grofov Herberstein. Zbirki Janeza Ernesta I. in Janeza Ernesta II. v Gradcu in gradu Hrastovec, *Acta historiae artis Slovenica*, 20/1, 2015, str. 93–137; Tatjana ŠTEFANIČ, Raziskovanje provenience pohištva v ptujem gradu, *Razkošje na podeželju. Pohištvo v ptujem gradu* (ur. Tatjana Štefanič), Pokrajinski muzej Ptuj – Ormož, Ptuj 2014, str. 69–129; Tina KOŠAK, Early Modern Picture Collections of the Counts of Herberstein. The Legacies of Erasmus Friedrich Count of Herberstein, Johann Ernst I and Johann Ernst II Count of Herberstein, *Auftraggeber als Träger der Landesidentität. Kunst in der Steiermark vom Mittelalter bis 1918* (ur. David Franz Hobelleitner, Edgar Lein), Graz 2016, str. 209–236.

² Gl. Polona VIDMAR, Protestantski nagrobniki z betnavskega pokopališča, *Dvorec Betnava* (ur. Franci Lazarini, Miha Preinfalk), Ljubljana 2018 (Castellologica Slovenica, 1), str. 323–356.

³ Gl. Sergej VRIŠER, Mariborski baročni kiparji, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, n. v. 4, 1957, str. 100–103, 112, 115; Sergej VRIŠER, *Baročno kiparstvo na slovenskem Štajerskem*, Ljubljana 1992, str. 215–216; Sergej VRIŠER, *Jožef Holzinger*, Maribor 1997, str. 102–103.

⁴ Gl. npr. Joseph KUMAR, *Geschichte der Burg und Familie Herberstein*, 1, Graz 1817, str. 7–11, passim; Rochus

podrobnejše arhivske raziskave njihovih cerkvenih ustanov in naročil pa so bile doslej osredotočene predvsem na Bistriško dolino (Feistritzal), pri čemer je bilo največ pozornosti posvečene vlogi članov glavne štajerske linije pri ustanovitvi avguštinskega samostana pri St. Johanna in po župnijah v okviru gospostev Herberstein in Stubenberg pod njihovim odvetništvom.⁵

V pričujočem prispevku so v primerjalnem okviru, z ozirom na naročniško dejavnost grofov Herberstein, analizirana naročila opreme za župnijsko cerkev sv. Lenarta. Za razliko od dosedanjih arhivskih raziskav naročil cerkvene opreme, ki so se osredotočale predvsem na gradivo iz župnijskih arhivov, prispevek izhaja iz dolgo spregledanega dela graščinskega arhiva gospostva Hrastovec v Zgodovinskem arhivu Ptuj,⁶ v katerem se je ohranilo več računskih knjig župnije sv. Lenarta ter priloženih pobotnic, specifikacij in pogodb z umetniki in rokodelci.⁷

Desetletje in pol po smrti ambicioznega lastnika gradu Hrastovec, strastnega zbiratelja Erazma Friderika grofa Herbersteina (1631–1691), je do vrata zadolženo gospodstvo Hrastovec od upnikov odkupil član glavne linije Herbersteinov, Janez Ernest I. (1671–1726).⁸ Iz hrastovške linije je takrat v glavnino prešlo tudi odvetništvo bližnjih župnijskih cerkva sv. Lenarta pri Lenartu in sv. Ruperta v Spodnji Voličini, v kateri je imela hrastovška linija grofov Herbersteinov družinski grobnici.⁹

KOHLBACH, *Die Barocken Kirchen von Graz*, Graz 1951, str. 121, 131, 142; *Graz* (ur. Horst Schweigert), Wien 1979 (Dehio-Handbüch. Die Kunstdenkmäler Österreichs), passim; *Steiermark ohne Graz* (ur. Kurt Woisetschläger, Peter Krenn), Wien 1982 (Dehio-Handbüch. Die Kunstdenkmäler Österreichs), passim.

⁵ Gl. Gottfried ALLMER, *Stubenberg am See. Größte Vielfalt auf kleinstem Raum in der Oststeiermark*, Stubenberg 1997, str. 142–143, 165–168; za izbrane ustanovne listine v rodbinskem arhivu grofov Herberstein, ki ga hrani Štajerski deželni arhiv v Gradcu, gl. Steiermärkisches Landesarchiv, Graz (StLA), Familienarchiv Herberstein, Urkundenreihe, Abteilung Herberstein; *Die Steiermark. Brücke und Bollwerk* (ur. Gerhard Pferschy, Peter Krenn), zlasti str. 530–536. Za ustanove in naročila glavne štajerske linije gl. Gottfried ALLMER, *Sankt Johann bei Herberstein. Beiträge zur Kulturgeschichte des mittleren Feistritzale*, St. Johann bei Herberstein 1995, str. 49–58, 79–80, 81–98; Gottfried ALLMER, *Kirchen und Kapellen im mittleren Feistritzal*, Salzburg 2009; Gottfried ALLMER, *Das Augustiner-Kloster in St. Johann bei Herberstein, Mitteilungen der Korrespondentinnen und Korrespondenten der Historischen Landeskommision für Steiermark*, 11, 2014, str. 19–22, 24–25.

⁶ Zgodovinski arhiv Ptuj (ZAP), SI_ZAP/0009/002/001, Herbersteinov arhiv, Gospodstvo Hrastovec, 1607–1848, šk. 68–79 (zlasti 68–70). Gradivo je uredila in inventarizirala Marija Hernja Masten.

⁷ Za odvetništvo grofov Herberstein pri Sv. Lenartu gl. Jože MLINARIČ, *Župnije na slovenskem Štajerskem v vizitacijskih zapisnikih arhidiaconata med Dravo in Muro. 1656–1774*, Ljubljana 1987 (Acta Ecclesiastica Sloveniae, 9), str. 67–69, 182.

⁸ O zadolženosti in prodaji gradu leta 1716 gl. KOŠAK 2015 (op. 1), str. 98–100.

⁹ V župnijski cerkvi sv. Lenarta so imeli člani hrastovške linije Herbersteinov listinsko izpričano družinsko grobnico že pred koncem 16. stoletja (gl. Jože MLINARIČ, *Evangelicanska postojanka pri gradu Betnava pri Mariboru. I: 1588–1602*, Maribor 2009 (Gradivo za zgodovino Maribora, 34), str. 74; VIDMAR 2018 (op. 2), str. 326). Rodbinska tradicija pokopov se je nadaljevala tudi v času Erazma Friderika grofa Herbersteina. Po navedbah Puffa in Janischa naj bi bili v drugi polovici 19. stoletja v kriпти še vedno štiri veliki bakreni sarkofagi Herbersteinov iz 17. stoletja, na njih pa plošče z imeni pokojnikov, Erazma Friderika grofa Herbersteina, njegovega očeta Günterja (1594–1655), sestre Eve Elizabete, poročene Scherfenberg († 1656), in sina Wolfganga Erazma (1663–1685). Po podatkih iz župnijske kronike so med temeljito prenovo cerkve sredi 19. stoletja z dovoljenjem Herbersteinov odstranili kamniti epitaf Wolfganga Erazma Herbersteina na evangelijski strani, ki so ga župljani imenovali »luteranski oltar« in naj bi bil že po mnenju vizitatorja, ki je cerkev obiskal leta 1760, moteč za bogoslužje. Leta 1867 so odprli grobnico, v kateri so bili štiri bakreni sarkofagi, od katerih so se ohranile le napisne plošče, ki so jih prepeljali na ptujski grad in so danes del zbirke Pokrajinskega muzeja Ptuj – Ormož. Po Janischu naj bi bilo osem Herbersteinov pokopanih tudi pri Sv. Rupertu, vendar podatek zaenkrat ni listinsko podprt. V okviru arheoloških raziskav med prenovo cerkve leta 2001 so v tamkajšnji ladji odkrili kar enaintrideset grobov. Gl. Župnijski arhiv (ŽA) Sv. Lenart v Slovenskih goricah, Kronika župnije sv. Lenart (prepis), str. 12–15; Rudolf Gustav PUFF, *Marburger Taschenbuch für Geschichte, Landes- und Sagenkunde der Steiermark und der an dieselben angrenzenden Länder*, Graz 1859, str. 81, 83; Josef Andreas JANISCH, *Topographisch-statistisches Lexikon von Steiermark. Mit historischen Notizen und Anmerkungen*, 2, Graz 1885, str. 82, 750; MLINARIČ 1987 (op. 7), str.

Sin Janeza Ernesta I., Janez Ernest II. grof Herberstein (1709–1780), je lastništvo gospodstva Hrastovec formalno prevzel leta 1731, takoj zatem pa nadaljeval z ureditvijo grajskih interierjev.¹⁰ Malce kasneje se je lotil obnovitvenih del v grajski kapeli. Da je glavina del v kapeli potekala po poroki z Marijo Jožefo grofico Trauttmansdorff leta 1738,¹¹ je razvidno iz stropnih štukatur, ki vključujejo aliančni grb Herbsteinov in Trauttmansdorffov. Mašno licenco je Janez Ernest II. pridobil oziroma obnovil 5. decembra leta 1739,¹² približno takrat ali kmalu zatem sta bila pridobljena oltar in oltarna slika Križanega.¹³ Slednja je signirano delo moravskega slikarja Karla Josefa Aigna (1684–1762), ki je od okrog leta 1720 deloval na Dunaju.¹⁴ Že pred sredino 18. stoletja sta bila morda izdelana tudi kipa grofovih imenskih zavetnikov sv. Janeza Nepomuka in sv. Ernesta na stenah kapele,¹⁵ s katerima je Janez Ernest II. zamenjal sliki sv. Erazma in sv. Regine iz druge polovice 17. stoletja, godovnih zavetnikov starega graščaka Erazma Friderika grofa Herbersteina in njegove prve soproge Regine Renate, rojene grofice Breuner.¹⁶ Verjetno je sliki zavetnikov že kmalu zatem »preselil« v župnijsko cerkev, kjer sta bila Erazem Friderik in Regina Renata pokopana.¹⁷ Na stenah prezbiterija sta, kot poroča župnijska kronika in kot je razvidno s Stegenškove fotografije cerkvene notranjščine, viseli še v začetku 20. stoletja.¹⁸

Kmalu po grajskih prenovah oziroma delno še sočasno z njimi so potekali prenova obeh cerkva pod Herbersteinovim odvetništvom in naročila nove oltarne opreme zanju. Lenarško cerkev naj bi

85–86, 290 (za omembe epitafa in grobnice Herbersteinov v vizitacijskih zapisnikih za lenarško cerkev); Viljem PANGERL, *Župnija sv. Lenarta v zadnjih 200 letih, Zbornik občine Lenart* (ur. Slavko Kramberger), Lenart 1996, str. 72; Ivan TUŠEK, *Voličina. Cerkev in župnišče sv. Ruperta. Arheološko poročilo o delu in strokovnih izsledkih*, Ptuj 2001.

¹⁰ Za prezidavo gradu v 18. stoletju gl. Igor WEIGL, *Dvorec Dornava in druge arhitekture Jožefa Hueberja na slovenskem Štajerskem, Dornava. Vrišerjev zbornik* (ur. Marjeta Ciglencečki), Ljubljana 2003, str. 23–36; prim KOŠAK 2015 (op. 1), str. 109–110, 115–116.

¹¹ Za vpis poroke Janeza Ernesta II. in Marije Jožefe 18. februarja 1738 v matično knjigo gl. Diözesanarchiv Graz-Seckau (DAG), Graz-Hl. Blut, Trauungsbuch X, 1727–1741, p. 657, <https://matriken.graz-seckau.at/flashbook?id=540¤tPage=343> (20. 10. 2019); gl. tudi Ludwig SCHIVIZ VON SCHIVIZHOFFEN, *Der Adel in den Matriken der Stadt Graz*, Graz 1909, str. 226.

¹² Ignaz OROŽEN, *Das Bisthum und die Diözese Lavant. I: Das Bisthum, Das Domkapitel und die Dekanate Marburg, Mahrenberg, Jaring, St. Leonhard in W. B., Kötsch und Zirkoviz*, Marburg 1875, str. 266.

¹³ Najstarejši znani vir, ki izpričuje oltar Križanega, je škofovski vizitacijski zapisnik iz leta 1760. Gl. MLINARIČ 1987 (op. 7), str. 67, 186.

¹⁴ Signatura l. sp.: *CAROLUS Aigen / Fecit*; za atribucijo gl. CIGLENEČKI 1997 (op. 1), str. 57. Za Karla Josefa Aigna gl. Rose LEHMANN, Aigen Karl Josef, *Allgemeines Künstlerlexikon. Die Bildenden Künstler aller Zeiten und Völker*, 1, 1992, str. 649; gl. tudi Petr ARIJČUK, Dominikáni a hrabě Kuefstein. K zakázkám maliře Karla Josefa Aigena na Moravě, *Opuscula historiae artium*, 52, 2008/09, str. 89–110.

¹⁵ Za predlog atribucije in reprodukciji kipov gl. spodaj.

¹⁶ Za navedbi slik sv. Erazma in sv. Regine v inventarnem popisu hrastovške kapele leta 1691 gl. KOŠAK 2014 (op. 1), str. 69, 88 (št. 250–251).

¹⁷ Čeprav se med dokumentiranimi sarkofagi omenja zgolj Erazmov, lahko domnevamo, da je bila v cerkvi pokopana tudi njegova soproga Regina, ki je preminila leto dni pred njim, leta 1690 (za leto njene smrti gl. SCHIVIZ VON SCHIVIZHOFFEN 1909 (op. 11), str. 277).

¹⁸ ŽA Lenart v Slovenskih goricah, Kronika župnije Lenart (prepis), str. 11. V župnijski kroniki so sliki, ki sta bili leta 1850 restavrirani pri slikarju Johannu Paierju v Gradcu, nevedoč, da izvirata iz hrastovške kapele, napačno označili kot oltarni. Polkrožno zaključeni platni sta viseli na stenah ob glavnem oltarju. Na stari Stegenškovi fotografiji je na steni še razvidno eno od obeh. Kot poroča kronist, je drugo viselo na nasprotni, južni steni prezbiterija. Stegenškovo fotografijo hrani Pokrajinski arhiv Maribor, trenutno se nahaja v fototeki osebnega fonda Sergeja Vrišerja (SI_PAM/1658, Vrišer Sergej, fototeka), objavljena pa je bila v: Jože CURK, *Lenart v Slovenskih goricah in njegova okolica*, Ljubljana 1988 (Kulturni in naravni spomeniki Slovenije, 160), str. 7–8.

prenavljali že leta 1739, za časa Janeza Ernesta II. so ji povišali zvonik, pri cerkvi sv. Ruperta naj bi bili zvonik povišali po letu 1760, leta 1768 pa so zgradili pevski kor.¹⁹

Hkrati z arhitekturno obnovo so pri Sv. Rupertu pridobili tudi novo oltarno opremo. Sergej Vrišer je v pregledih del štajerskih baročnih kiparjev navedel dokumente, ki so bili takrat še dosegljivi v danes žal uničenem voličinskem župnijskem arhivu. Holzinger je pogodbo za prvo arhivsko izpričano delo za voličinsko cerkev in obenem najstarejše kiparjevo dokumentirano delo, oltar sv. Notburge, podpisal 21. maja 1760²⁰ z župnikom Henrikom Jožefom Frajem.²¹ Naročilo velikega oltarja sv. Ruperta dobro leto in pol kasneje pa je podpisal Janez Ernest II. grof Herberstein.²² Kot razberemo iz Vrišerjeve delne transkripcije, je dogovor določal, da kipar z deli zaključi do maja istega leta, ob podpisu pa je naročniku predložil risbo z oltarno zasnovo. V voličinskem velikem oltarju je bila prvotno oltarna slika, ki je bila v drugi polovici 19. stoletja še ohranjena,²³ pozneje pa so jo nadomestili s kipom sv. Ruperta, medtem ko se je v atiki ohranila prvotna slika Matere Božje z otrokom. Leta 1766 je, kot navaja Vrišer, Marija Jožefa grofica Herberstein pri Holzingerju naročila še tamkajšnjo prižnico. S kiparjevim podpisom potrjeni in takrat še ohranjeni pobotniki, ki ju je v imenu Herbersteina in soproge izstavil vinski dacar Jožef Pečnik, sta bili izdani 10. septembra 1766 in 31. januarja 1767.²⁴ Na podlagi slogovnih primerjav je Vrišer Holzingerju že leta 1957 pripisal tudi oltar sv. Antona Padovanskega v eni od kapel, slavoločna Marijin oltar in oltar Bičanega Jezusa pa naj bi bila delo njegove delavnice.²⁵ V kasnejših študijah je kot Holzingerjevo delo označil še kip Vstalega Kristusa.²⁶

Vrišer je že v svojem prvem obsežnejšem prispevku o mariborskih baročnih kiparjih v *Zborniku za umetnostno zgodovino* Holzingerju na podlagi slogovnih primerjav pripisal tudi veliki oltar v župnijski cerkvi sv. Lenarta, ki ga je datiral v konec šestdesetih let 18. stoletja; podobno je menil tudi leta 1963.²⁷ V leta 1992 izdani monografiji o štajerskem baročnem kiparstvu je datacijo velikega oltarja opredelil konkretnije, z letom 1769, kot Holzingerjeva pa je označil tudi tamkajšnja stranska oltarja, ki naj bi, kot je zapisal, nastala leta 1760.²⁸ Vrišerjeve atribucije in datacije so povzeli tudi drugi avtorji.²⁹

Arhivski dokumenti v ptujskem arhivu razkrivajo obilico novih podatkov o naročilih za cerkev sv. Lenarta, ki Vrišerjeve atribucije in datacije dopolnjujejo in delno korigirajo, obenem pa pričajo o finančnih vidikih župnijskih naročil in vloži zakoncev Herberstein kot naročnikov cerkvene opreme.

Lenarška župnija je bila pod odvetništvom Herbersteinov in patronatom admontskih benediktincev, ki so imeli izpostavo v bližnji Jarenini.³⁰ Župnijske računske knjige, ki so se ohranile od leta 1752, je do leta 1769 vodil cerkveni ključar Janez Jurij Pinterič, od leta 1770 pa Franc Rudolf, odobrila oziroma podpisala in pečatila pa sta jih vsako leto upravitelj gospostva Hrastovec (sprva je bil to Jožef Joahim Strenner, v sedemdesetih letih pa Franc Pichler) in upravitelj posestva v Jarenini kot pooblaščenec admontskega samostana.³¹ Iz njih je razvidno, da je Pinterič med izdatki beležil prihranke in izdatke za izdelavo stranskih oltarjev. Leta 1763 je tako za ta namen umaknil na stran dobrih 55 goldinarjev,³² leta 1764 nadaljnjih 122 goldinarjev in 45 krajcarjev,³³ leto kasneje 115 goldinarjev in 15 krajcarjev,³⁴ leta 1766 pa 118 goldinarjev in 42 krajcarjev.³⁵ V računski knjigi iz leta 1667 je Pinterič zabeležil dva obroka v skupni vrednosti 206 goldinarjev za pozlatarja, pri čemer je 22 goldinarjev pokril s poravnano zadolžnico, naloženo pri usnjarju Urbanu Striblu, in pa celoten izdatek za kiparska dela na stranskih oltarjih in plačilo oltarnih slik. Od skupnih 420 goldinarjev je šlo za oltarja in slike iz župnijskega proračuna 356 goldinarjev in 42 krajcarjev, 63 goldinarjev in 18 krajcarjev pa je doniral grof Herberstein.³⁶ Dobrih 129 goldinarjev, ki so po Herbersteinovih izračunih ostali od prihrankov in obresti, so namenili za plačilo pozlatarju.³⁷

Marjan TOŠ, *Zgodovina, Lenart za jutri* (ur. Borut Juvanec), Lenart 2010, str. 27; Sašo RADOVANOVIČ, *Lenart, Maribor* 2011, str. 116.

³⁰ MLINARIČ 1987 (op. 7), str. 289, 291.

³¹ ZAP, SI_ZAP/0009/002/001, Herbersteinov arhiv, Gospostvo Hrastovec, šk. 68–70. Za obdobje do leta 1780 so ohranjene računske knjige za leto 1752 ter za čas v letih 1760–1768 in 1770–1780.

³² ZAP, SI_ZAP/0009/002/001, Herbersteinov arhiv, Gospostvo Hrastovec, šk. 68, računski knjiga za leto 1763, s. p.: /.../ Aufgaaß auf Vnterschildlichen /.../ Dan weist N: 13: daß an die 2 Seiten altär à Conto gegeben worden ... 55 fl 7 xr.

³³ ZAP, SI_ZAP/0009/002/001, Herbersteinov arhiv, Gospostvo Hrastovec, šk. 68, računski knjiga za leto 1764, s. p.: /.../ Aufgaaß auf Vnterschildlichen /.../ Item weist Verrechnung von denen Capitalien daß Intee: so auf die 2 Seiten altär verwendet worden '764 ... 122 fl 45 xr.

³⁴ ZAP, SI_ZAP/0009/002/001, Herbersteinov arhiv, Gospostvo Hrastovec, šk. 68, računski knjiga za leto 1765, s. p.: /.../ Dan weist Verrechnung an Erhobenem Intee: ist an die 2 seiten altär verwendet worden. Sub N: 4... 115 fl 15 xr.

³⁵ ZAP, SI_ZAP/0009/002/001, Herbersteinov arhiv, Gospostvo Hrastovec, šk. 68, računski knjiga za leto 1766, s. p.: /.../ Mehr an die 2: seiten altär ist daß erhobene Intee: '766 verwendet worden mit 118 fl 42 xr.

³⁶ ZAP, SI_ZAP/0009/002/001, Herbersteinov arhiv, Gospostvo Hrastovec, šk. 68, računski knjiga za leto 1767, s. p.: N: 9. Dan lauth Contract N: 9: Von H:rn Fasßer in Mahrburg so an Conto empfangen in 2: Mahlen mit samt leikhauff pr. ... 206 fl. / dan habe Empfangen von Vrban Stribl Ledermaister daß Capital mit 22: fl. samt Intee.; so aber sub N: 9: dem Mahler Erlegt. / Dan lauth Verrechnung von S:r Hochgräfl: Excellenz als g:dige Vogt obrigkheit von Anno '766: mit der Kirchen St: Leonardi, so 2: Quittungen Von Pilthauer und Mahlen sub Lit A: und B: zu ersehen ist zusam[m]en bezalt worden mit 420: fl: und daß Erhobene Intee: von Anno '764: bis '766: alß 3: Jahren Erhebt worden mit 356 fl: 42 xr: Erscheint also daß 63 fl: 18 xr: Mehres is auß gelegt worden, so aber Von S:er Excellenz in gnaden der Kirchen geschenkt worden. V rubriki Kapitalije v isti računski knjigi je zabeleženo, da je Urban Stribl zadolžnico za 22 goldinarjev prejel leta 1755.

³⁷ ZAP, SI_ZAP/0009/002/001, Herbersteinov arhiv, Gospostvo Hrastovec, šk. 68, računski knjiga za leto 1767, s. p.: N: 10. Mehr lauth Verrechnung Pro '767 sub. No: 10 so v: S:r Excellenz mit der Kirchen St: Leonardi Verrechnet daß 767.te Erhobene Intee: deren 129. fl: 5: xr: 2: pz: ist aber sub: N: 9: zu Ersehen daß ich solche dem Mahler oder Fasßer eingehendiget wie ich Von S:r Hochgräfl: Excellenz empfangen habe.

¹⁹ Gl. Jože CURK, *Umetnostna podoba severnega dela Podravja v očeh vizitatorjev 17. in 18. stoletja, Časopis za zgodovino in narodopisje*, 55 (n. v. 31), 1995, str. 19, 24; Neva SULIČ UREK, *Nova dognanja in odkritja v sakralni arhitekturi Slovenskih goric, Časopis za zgodovino in narodopisje*, 76 (n. v. 41)/1–2, 2005, str. 135–136. WEIGL 2003 (op. 10), str. 37, je prenovo zvonika župnijske cerkve sv. Lenarta pripisal Josephu Hueberju. V ohranjenih župnijskih računskih knjigah večjih izplačil za gradnjo ni najti, zaradi česar bi lahko domnevali, da je bila izvedena bodisi pred letom 1752 bodisi, verjetneje, med letoma 1752 in 1760, torej v obdobju, za katero računske knjige v fondu hrastovškega gospostva niso ohranjene.

²⁰ VRIŠER 1957 (op. 3), str. 100; Sergej VRIŠER, *Baročno kiparstvo na slovenskem štajerskem*, Maribor 1963, str. 156; VRIŠER 1992 (op. 3), str. 215; VRIŠER 1997 (op. 3), str. 102.

²¹ O župniku Fraju (dokumentiran tudi kot Frey, Trey), o katerem je v ruški kroniki zabeleženo, da je bil iz Laškega, v vizitacijah pa se omenja kot Ljubljčan, gl. StLA, Handschriftensammlung Hamerlinggasse, Hs. 2, Notata Rastensia. Ex antiqvissimis documentis desumpta et varijs, fide humana dignis, autographis synoptive descripta, fol. 89v; MLINARIČ 1987 (op. 7), str. 184. Za posredovanje rokopisa ruške kronike se zahvaljujem Poloni Vidmar.

²² VRIŠER 1957 (op. 3), str. 102; VRIŠER 1963 (op. 20), str. 156; VRIŠER 1992 (op. 3), str. 215; VRIŠER 1997 (op. 3), str. 102.

²³ JANISCH 1885 (op. 9), 2, str. 750.

²⁴ VRIŠER 1957 (op. 3), str. 102; VRIŠER 1963 (op. 20), str. 156; VRIŠER 1992 (op. 3), str. 215; VRIŠER 1997 (op. 3), str. 102.

²⁵ VRIŠER 1957 (op. 3), 102, 115.

²⁶ VRIŠER 1963 (op. 20), str. 107, 157; VRIŠER 1992 (op. 3), str. 216–217.

²⁷ VRIŠER 1957 (op. 3), str. 112; VRIŠER 1963 (op. 20), str. 157.

²⁸ VRIŠER 1992 (op. 3), str. 216; prim. Sergej VRIŠER, *Lenart v Slovenskih goricah, Enciklopedija Slovenije*, 6, Ljubljana 1992, str. 126–127; prim. VRIŠER 1997 (op. 3), str. 103, kjer v popisu Holzingerju pripisanih del lenarških stranskih oltarjev ne omenja.

²⁹ Prim. CURK 1988 (op. 18), str. 7–8; Jože CURK, *Kulturni spomeniki v občini Lenart, Zbornik* 1996 (op. 9), str. 97;

1. Johannes Piringer: oltar sv. Florijana, 1766, ž. c. sv. Lenarta, Lenart v Slovenskih goricah

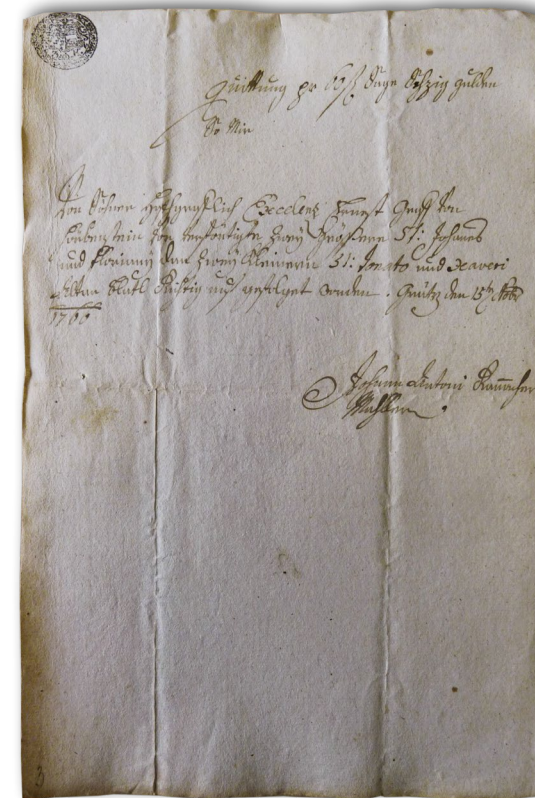
2. Johannes Piringer: oltar sv. Janeza Krstnika, 1766, ž. c. sv. Lenarta, Lenart v Slovenskih goricah

Priloge k računski knjigi za leto 1766 potrjujejo, da je za naročilo novih stranskih oltarjev sv. Florijana in sv. Janeza Krstnika (sl. 1–2), ki sta nadomestila starejša oltarja z istima patrocinijskima, ³⁸ osebno poskrbel Janez Ernest II. grof Herberstein. Dela ni zaupal Holzingerju, temveč graškemu kiparju Johannesu Piringerju (1709–1788).

Dogovor med grofom in kiparjem je razviden iz t. i. zaznamka (*Anmerkung*), ki je bil, po vsebini sodeč, morda le priloga neohranjeni pogodbi, mogoče pa je tudi, da je kot dvostranski dogovor pogodbo nadomeščal. ³⁹ Tudi Piringer je, kot lahko preberemo v zaznamku, Herbersteinu priložil zasnovno risbo, na podlagi katere sta dogovor podpisala, obenem pa sta natančno zabeležila tudi načrtovano postavitvev in ikonografski program. Dogovor je predvidel postavitvev oltarja sv. Florijana na evangeljski strani, oltarno sliko svetnika naj bi flankirala kipa sv. Urbana in sv. Patrika, v atiki pa naj bi bila slika sv. Frančiška Ksaverja, obdana z dvema angelskima figurama. Za južni stranski oltar je bila predvidena oltarna slika sv. Janeza Krstnika, ob straneh naj bi bili figuri mučencev sv. Pavla in sv. Janeza, v atiki pa slika sv. Donata, flankirana s figurama angelov. Za oba

³⁸ O omembah oltarjev sv. Janeza Krstnika in sv. Florijana (ob glavnem oltarju sv. Lenarta ter oltarjih Matere Božje in sv. Boštjana) v zapisniku arhidiaconatske sinode iz leta 1739 gl. Jože MLINARIČ, Župnija sv. Lenart do jožefinske dobe, *Zbornik* 1996 (op. 9), str. 69.

³⁹ ZAP, SI_ZAP/0009/002/001, Herbersteinov arhiv, Gospostvo Hrastovec, šk. 68, zaznamek dogovora med Johannesom Piringerjem in Janezom Ernestom II. Herbersteinom o zasnovi in kiparskem delu na stranskih oltarjih, 19. maj 1766.

3. Pobotnica s podpisom slikarja Johanna Baptista Antona Raunacherja za plačilo slik v stranskih oltarjih ž. c. sv. Lenarta, Zgodovinski arhiv Ptuj

oltarja so plačali 360 goldinarjev, končana pa naj bi bila do septembra 1766. Izplačilo prvih 100 goldinarjev je Piringer prejel ob podpisu pogodbe 19. maja 1766, preostalih 260 goldinarjev pa, kot si je na dokument zabeležil Janez Ernest II., 20. julija in 15. novembra (Priloga). Takrat je Piringer izdal tudi končno potrdilo o plačilu. ⁴⁰

V zaznamku opisana zasnova oltarjev je posebej zanimiva ob primerjavi s stanjem danes. Medtem ko je bila dogovorjena postavitvev oltarjev glede na patrocinijske in oltarne slike skladna z današnjim stanjem, je namestitev atiških slik in stranskih kipov precej drugačna od prvotne zasnove. Na oltarju sv. Florijana sta tako kipa rimskih mučencev sv. Janeza in sv. Pavla, v atiki pa slika sv. Donata, ki so bili prvotno namenjeni za oltar sv. Janeza Krstnika. Škofovski figuri sv. Urbana in sv. Patrika, ki sta bili predvideni za oltar sv. Florijana, sta nameščeni na oltar sv. Janeza Krstnika, ki ga v atiki dopolnjuje podoba sv. Frančiška Ksaverja, prvotno namenjena za Florijanov oltar. Istega dne kot kiparjev račun, 15. novembra 1766, je bilo na Herbersteinovo ime izdano potrdilo o plačilu oltarnih slik sv. Janeza Krstnika in sv. Florijana ter atiških s podobama sv. Donata in sv. Frančiška Ksaverja (sl. 3–7), ki jih je Janez Ernest II. naročil pri graškem slikarju Johannu Baptistu Antonu Raunacherju (1729–1771). Za vsa štiri platna je iz župnijskih sredstev odštel 60 goldinarjev. ⁴¹

Oltarna pozlata je kot običajno predstavljala največji strošek. V Herbersteinovem arhivu se je ohranila pogodba z mariborskim pozlatarjem Francem Antonom Widemanom, pečatena 1. septembra 1767, ki je bila sklenjena v župnišču, kot pogodbeni stranki pa sta s strani naročnika navedena lenarški župnik Boštjan Ignac Heric in ključar Janez Jurij Pinterič. Za pozlato je Wideman zahteval 350 goldinarjev, od tega polovico ob zaključku del, polovico pa v naslednjem letu. ⁴² Kot že omenjeno, so mu najprej v dveh obrokih izplačali 206, leta 1768 pa še 148 goldinarjev. ⁴³

⁴⁰ ZAP, SI_ZAP/0009/002/001, Herbersteinov arhiv, Gospostvo Hrastovec, šk. 68, račun Johannesu Piringerja za delo na stranskih oltarjih, 15. november 1766.

⁴¹ ZAP, SI_ZAP/0009/002/001, Herbersteinov arhiv, Gospostvo Hrastovec, šk. 68, račun Johanna Baptista Antona Raunacherja za oltarne slike, 15. november 1766.

⁴² ZAP, SI_ZAP/0009/002/001, Herbersteinov arhiv, Gospostvo Hrastovec, šk. 68, pogodba in specifikacija pozlatarskih del in poslikave obeh stranskih oltarjev, 1. september 1767. Podrobneje o polihromaciji oltarja in Widemanovih delih: Boštjan ROŠKAR, Poslikave in pozlate Holzingerjevih oltarjev in prižnic, *Acta historiae artis Slovenica*, 25/1, 2020, str. 132–136, 139–140.

⁴³ ZAP, SI_ZAP/0009/002/001, Herbersteinov arhiv, Gospostvo Hrastovec, šk. 68, računski knjiga za leto 1768, s. p.: N° 2: *Dan weist Quittung No: 2 so ich dem Faßser in Mahrburg vor die 2: Neue Seiten altär bezalt hab mit ...148 fl / Negel bezalle zu denen 2en. Seiten altär 36 xr.*

4. Johann Baptist Anton Raunacher: Sv. Florijan, 1766, levi stranski oltar, ž. c. sv. Lenarta, Lenart v Slovenskih goricah

5. Johann Baptist Anton Raunacher: Sv. Donat, 1766, levi stranski oltar, ž. c. sv. Lenarta, Lenart v Slovenskih goricah

6. Johann Baptist Anton Raunacher: Sv. Frančišek Ksaver, 1766, desni stranski oltar, ž. c. sv. Lenarta, Lenart v Slovenskih goricah

7. Johann Baptist Anton Raunacher: Sv. Janez Krstnik, 1766, desni stranski oltar, ž. c. sv. Lenarta, Lenart v Slovenskih goricah

Pogodbe in beležke izdatkov potrjujejo, da je Janez Ernest II. grof Herberstein ob naročilu stranskih oltarjev kot odvetnik nadziral računovodska dela, poskrbel za naročila in bil glede slednjih v stiku s kiparjem Piringerjem in slikarjem Raunacherjem, doniral pa je razmeroma malo. Večina stroškov je bila plačana iz župnijskih prihrankov, naloženih pri štajerskih deželnih stanovih in deloma v obliki zadolžnic pri zasebnikih, ter iz tekočih dohodkov. Ne glede na razmeroma majhen denarni vložek lahko s precejšno gotovostjo sklepamo, da je bila izbira umetnikov, ki so sodelovali pri izdelavi oltarja, Herbersteinova, vprašanje pa je, koliko besede je imel pri določitvi ikonografskega programa oltarjev. Z novimi oltarji je namreč, kot rečeno, nadomestil starejša oltarja z istima patrocinijskima.⁴⁴ Slikar in naročnik se tudi sicer nista oddaljila od uveljavljenih vzorcev slikarskih upodobitev obeh svetnikov. Na oblaku klečeči sv. Florijan se v spremstvu dveh angelov z njegovima atributoma, zastavo in vedrom, dviga nad gorečim poslopjem. V spremstvu angelov in angelskih glav se v nebo dviga tudi sv. Janez Krstnik, v ozadju pa prizor dopolnjuje motiv Krsta v Jordanu. Raunacherjevi oltarni sliki delujeta kot tipološko, kompozicijsko in ikonografsko usklajena pendanta.

Zanimivejši je izbor kipov na nastavkih. Čeprav nekateri od njih (zlasti sv. Patrik) v spodnještajerskem prostoru niso med najbolj običajnimi, se zdi izbor glede na geografske in družbene

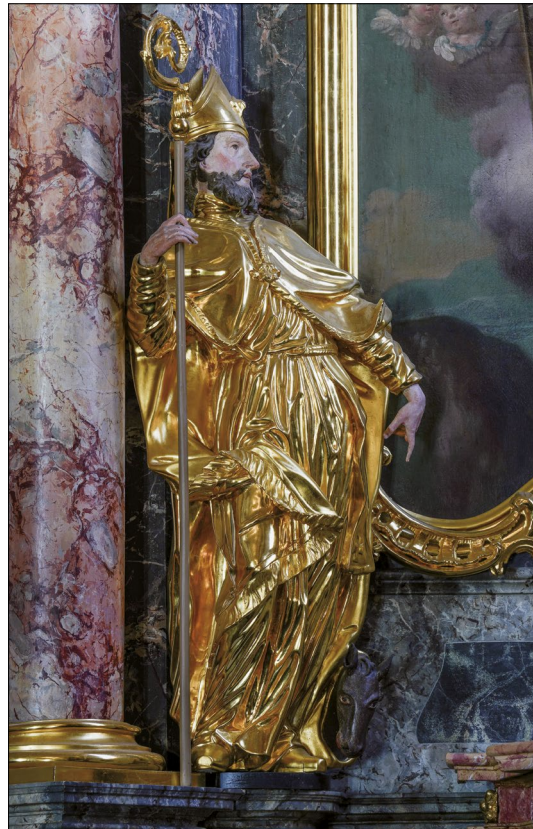
značilnosti regije, župnije in gospostva, v okviru katerega je župnija delovala, nenazadnje pa tudi glede na donatorja, povsem smiseln. Izbor sv. Urbana kot zavetnika vinogradništva – v Slovenskih goricah in sami lenarški župniji ter tudi v gospostvu Hrastovec nadvse pomembne dejavnosti – ne preseneča. Nenazadnje je bil sv. Urban tudi zavetnik bližnje župnije na Destrniku pri Ptujju, za katero je veliki oltar izdelal Holzinger, njegov kip pa je bil tudi na prav tako Holzingerju pripisanem oltarju v kapeli admontskih benediktincev v Jareninskem dvoru, pod protektoratom katerih je bila lenarška župnija.⁴⁵ Piringer Urbana ni upodobil kot papeža, kot je denimo to v Breznem pri Mariboru in na velikem oltarju destrniške cerkve storil Holzinger,⁴⁶ marveč kot škofa s škofovsko palico in mitro (sl. 9). Takšna podoba je bila zaradi konvergence s soimenjakom, prav tako zavetnikom vinogradništva, sv. Urbanom, škofom iz Langresa, razmeroma pogosta.⁴⁷

⁴⁵ Kipe z oltarja kapele hrani Pokrajinski muzej Maribor.

⁴⁶ Za atribucijo vseh treh oltarjev Jožefu Holzingerju gl. VRIŠER 1963 (op. 20), str. 104 (sl. 3), 157; VRIŠER 1997 (op. 3), str. 103.

⁴⁷ Za ikonografski pomen in attribute sv. Urbana I. ter zamenjave s sv. Urbanom, škofom iz Langresa, gl. Konrad KUNZE, Thomas ALOIS, Urban I., *Lexikon der christlichen Ikonographie*, 8, Rom 1974, stp. 514.

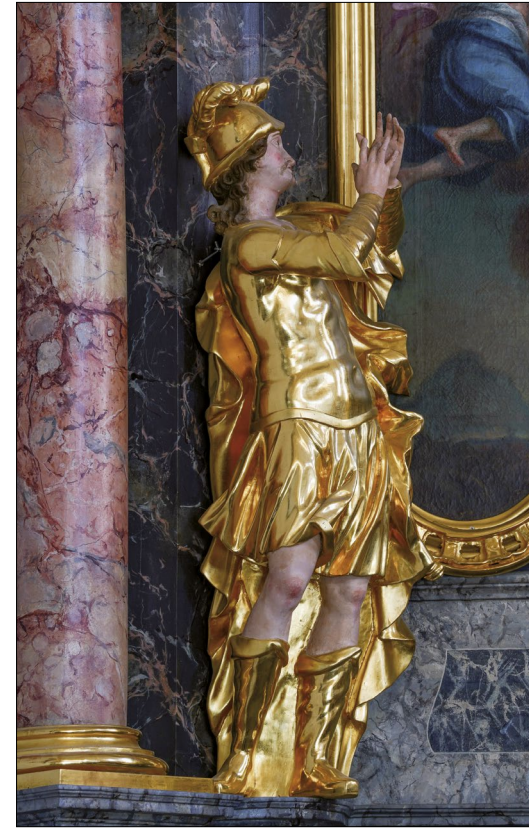
⁴⁴ Gl. op. 38.

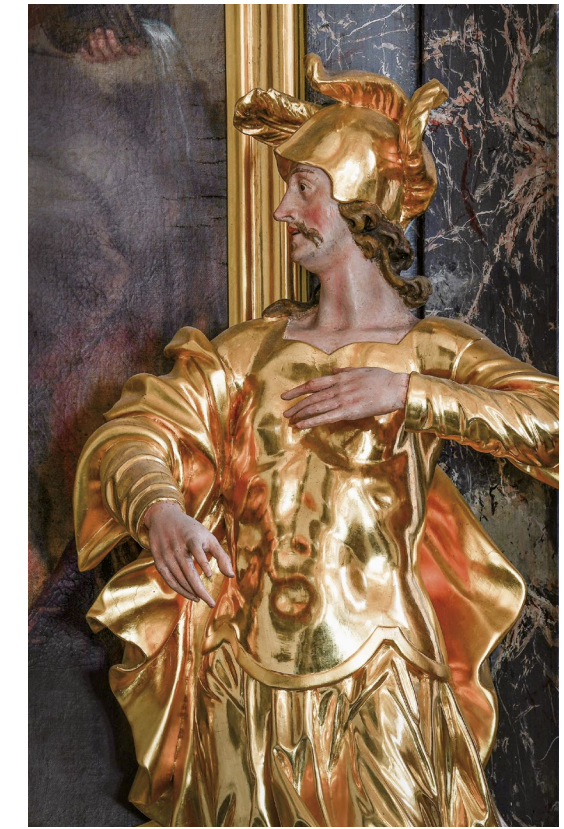
8. Johannes Piringer: Sv. Patrik, 1766, desni stranski oltar, ž. c. sv. Lenarta, Lenart v Slovenskih goricah

9. Johannes Piringer: Sv. Urban, 1766, desni stranski oltar, ž. c. sv. Lenarta, Lenart v Slovenskih goricah

10. Johannes Piringer: Sv. Janez, levi stranski oltar, ž. c. sv. Lenarta, Lenart v Slovenskih goricah

11. Johannes Piringer: Sv. Pavel, 1766, levi stranski oltar, ž. c. sv. Lenarta, Lenart v Slovenskih goricah

Tudi Urbanov pendant, kip sv. Patrika (sl. 8), kljub redkosti na spodnjem Štajerskem in v slovenskem prostoru ni edina kiparska upodobitev tega svetnika v Slovenskih goricah. V bližnji cerkvi sv. Trojice mu je namreč, skladno z njegovo vlogo pri širjenju češčenja sv. Trojice,⁴⁸ posvečen eden od desetih stranskih oltarjev, na katerem je podobno kot na lenarškem ob kipu sv. Patrika tudi sv. Frančišek Ksaver.⁴⁹ Izbiro sv. Patrika pri Sv. Lenartu lahko razumemo tudi v povezavi z župnijskim zavetnikom – tako sv. Lenart kot sv. Patrik sta bila priprošnjika zoper bolezn živine. Topografski pregledi potrjujejo, da oltarne upodobitve sv. Patrika tudi na avstrijskem Štajerskem niso bile redke in da se večkrat pojavljajo prav v kombinaciji s sv. Lenartom.⁵⁰ Kot zaščitnik živine je bil sv. Patrik upodobljen tudi na freski, pripisani Johannu Mayerju in datirani v pozna trideseta leta oziroma začetek štiridesetih let 18. stoletja, v kapeli sv. Janeza od Boga v cerkvi usmiljenih bratov v Gradcu,⁵¹ kjer so imeli od druge polovice 17. stoletja naprej ustanove Herbersteini, tako iz glavne kot tudi iz hrastovške linije.⁵²

Kipa mučenikov sv. Janeza in Pavla (sl. 10–11) so, kot rečeno, prvotno predvideli za oltar sv. Janeza Krstnika. Medtem ko za sv. Patrika in sv. Urbana velja, da je njuno zavetništvo povezano z značilnostmi regije, njun izbor pa je bil verjetno dogovorjen z župnikom in admontskimi benediktinci kot župnijskimi patroni, se zdi prvotni načrt za program oltarja sv. Janeza Krstnika s kipoma mučenikov sv. Janeza in sv. Pavla – če naročnik z njim ni sledil zasnovi starih oltarjev – malce bolj personaliziran. Izbor stranskih figur bi namreč lahko ob umestitvi dveh Janezov na isti oltar odražal željo naročnika – soimenjaka Janeza Ernesta II. Današnja postavitev figur rimskih mučencev na oltar sv. Florijana je sicer pomensko bolj smiselna in likovno skladnejša od prvotno načrtovane. Kot legionarja in mučenca imata namreč sv. Janez in sv. Pavel podoben historični pomen in vizualno podobo kot sv. Florijan in sv. Donat na oltarnih slikah, obenem pa se z njima pomensko povezujeta tudi kot priprošnjika zoper nevihte, udare strel in točo.⁵³

Ob očitnih razlikah med ikonografsko zasnovo oltarjev, zabeleženo v dogovoru, in današnjim stanjem ne moremo mimo vprašanja, kdaj in v kakšnih okoliščinah je prišlo do prerazporeditve.

⁴⁸ Gl. *Confessio. Izpoved svetega Patrika* (prevod Gašper Kvartič), Ljubljana 2014, str. 6. Za attribute sv. Patrika prim. Georg Sigmund ADELMANN, *Patricius (Patrick)*. Bischof, *Lexikon der christlichen Ikonographie*, 8, Rom 1974, stp. 126; Jože DOLENC, *Sv. Patrik (Patricij, Patrick)*, *Leto svetnikov* (ur. Marijan Smolik), 1, Celje 1999, str. 655.

⁴⁹ Gl. CURK 1988 (op. 18), str. 17.

⁵⁰ *Steiermark* 1982 (op. 4), passim; za kombinacijo s sv. Lenartom zlasti str. 221, 281, 348, 432.

⁵¹ *Graz* 1979 (op. 4), str. 148; KOHLBACH 1951 (op. 4), str. 125.

⁵² Janez Jurij grof Herberstein je v cerkvi usmiljenih bratov ustanovil Lavretansko kapelo, za posteljo v tamkajšnjem

špitalu pa je doniral tudi hrastovski gospod Erazem Friderik grof Herberstein. Gl. StLA, Familienarchiv Herberstein, Urkundenreihe, Abteilung Herberstein, Nr. 396, ustanovna listina Janeza Jurija grofa Herbersteina, 4. september 1669; nr. 417, legat Erazma Friderika grofa Herbersteina, 2. februar 1686; prim. KOHLBACH 1951 (op. 4), str. 121.

⁵³ Gl. Gregor Martin LECHNER, *Johannes und Paulus von Rom*, *Lexikon der christlichen Ikonographie*, 8, Rom 1974, 7, stp. 194–195.

Ob podatku iz župnijske kronike, da so bili oltarji sredi 19. stoletja prenovljeni in na novo polihromirani,⁵⁴ sicer ne gre povsem izključiti možnosti, da bi do zamenjave kipov prišlo takrat. Zaradi usklajenosti oltarnih figur in kompozicij obeh oltarnih in obeh atiških slik, na katerih so svetnikih povsem skladno in pravilno obrnjeni proti glavnemu oltarju, pa se zdi verjetneje, da je umestitev oltarnih slik in verjetno tudi kipov prvotna ter da so naročniki v dogovoru določeno zasnovo oltarja spremenili, že preden je Raunacher začel z delom.

Na vprašanje, ali so z reorganizacijo »popravili« prvotno Herbersteinov ali skupni načrt, ni mogoče odgovoriti z gotovostjo, čeprav bi iz ohranjenega dela pogodbe lahko sklepali prvo. Na prvotnem dogovoru sta bila namreč podpisana zgolj Piringer in Herberstein, slednji pa je svoje zahteve oziroma pričakovanja podal z lastnoročnim pripisom.

Če lahko o Herbersteinovi vlogi pri izbiri ikonografskega programa stranskih oltarjev le ugibamo, lahko z veliko večjo gotovostjo domnevamo, da je imel ključno vlogo pri izbiri umetnikov. Tako Raunacher kot tudi Piringer sta bila graška meščana, za Herbersteine pa sta delala že pred naročilom za lenarško župnijsko cerkev. Johannes Piringer je graško meščanstvo pridobil leta 1742, v tamkajšnji slikarski in kiparski ceh pa se je včlanil dve leti kasneje.⁵⁵ Med letoma 1757 in 1767 je izdelal dekorativne lesene okvirje slik v glavni dvorani dvorca Eggenberg v lasti Marije Eleonore kneginje Eggenberg (1694–1774), poročene s Karlom Leopoldom grofom Herbersteinom (1712–1789) iz pusterwaldske rodovne linije, med letoma 1757 in 1759 pa je izvedel tudi več rezbarskih in kiparskih naročil v graški palači zakoncev Eggenberg-Herberstein na Sackstrasse 16 in v dvorcu Plankenwarth zahodno od Gradca.⁵⁶ Na podlagi slogovnih primerjav s kipi na lenarških stranskih oltarjih, zlasti s figurama sv. Patrika in sv. Urbana, lahko Piringerju pripišemo tudi že omenjena kipa sv. Janeza Nepomuka in sv. Ernesta v grajski kapeli v Hrastovcu (sl. 12, 13). Tudi ta sta najverjetneje nastala pred lenarškimi oltarji, morda še pred izpričanimi deli za zakonca Herberstein-Eggenberg.

Za Marijo Eleonoro in Karla Leopolda grofa Herbersteina je sočasno s Piringerjem delal tudi Johann Baptist Anton Raunacher, sin in naslednik bolj poznane očeta Johanna Baptista Jakoba (1705–1757).⁵⁷ Prvo izplačilo je od zakoncev Herberstein-Eggenberg prejel leta 1757, torej istega leta, kot je dokumentirano prvo Piringerjevo izplačilo; sodeč po izplačilih, zabeleženih v računskih knjigah, pa je zanj delal vse do leta 1768.⁵⁸ Raunacherjevo najpomembnejše delo v dvorcu Eggenberg so

12. Johannes Piringer (pripisano): Sv. Janez Nepomuk, grad Hrastovec, kapela

13. Johannes Piringer (pripisano): Sv. Ernest, grad Hrastovec, kapela

slikane stenske tapete v petih sobah drugega nadstropja severnega grajskega krila.⁵⁹ Lahkotni žanrski prizori v slikanih rokajskih okvirjih, ki jih je najverjetneje dokončal pred sredino šestdesetih let,⁶⁰ vključujejo upodobitve kvartopirceev in igralcev šaha, lova in gozdnih motivov, vrtnih prizorov *fête galante*, igrivih pastoralnih glasbenih in plesnih prizorov in upodobitve *commedie dell'arte*, naslikane v naslonu na sočasno augsburško prevodno grafiko.⁶¹

⁵⁴ ŽA Lenart v Slovenskih gorica, Kronika župnije sv. Lenart (prepis), str. 10.

⁵⁵ Za Piringerja gl. zlasti Eduard ANDORFER, Pieringer Johann, *Allgemeines Lexikon der Bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart* (ur. Hans Vollmer), 26, Leipzig 1932, str. 600; Rochus KOHLBACH, *Sterische Bildhauer. Vom Römerstein zum Rokoko*, Graz 1956, str. 210–212; Udo ILLIG, Zwei frühe Hauptwerke des Grazer Bildhauers Johannes Piringer im Burgenland, *Blätter für Heimatkunde*, 45, 1971, str. 82–84; Horst SCHWEIGERT, Der Grazer Bildhauer Johannes Piringer (1709–1788), *Zeitschrift des historischen Vereines für Steiermark*, 66, 1975, str. 167–189.

⁵⁶ SCHWEIGERT 1975 (op. 55), str. 167, 147–176. Piringerjeva dela za zakonca Herberstein (Pusterwald)-Eggenberg so izpričana v računskih knjigah v rodbinskem arhivu grofov Herberstein (StLA, Familienarchiv Herberstein). Za lastništvo gradu Plankenwart gl. Robert BARAVALLE, *Burgen und Schlösser der Steiermark*, Graz 1995 (prva izdaja 1961), str. 172. Arhitekturna prenova dvorca Plankenwart se kot druge prenove rezidenc para Herberstein-Eggenberg pripisuje Josephu Hueberju; gl. *Steiermark* 1982 (op. 4), str. 363–364; Gunther PRISCHING, *Joseph Hueber, spätbarocker Hofbaumeister in Graz*, Graz 1994 (tipkopis doktorske disertacije), str. 109–110.

⁵⁷ Za omembo obeh slikarjev v deželnostanovskih aktih gl. *Steirische Miscellen. Zur Orts- und Culturgeschichte der Steiermark* (ur. Joseph von Zahn), Graz 1899, str. 292–293.

⁵⁸ Trude ALDRIAN, *Die Mahlerfamilie Raunacher*, Graz 1941 (tipkopis doktorske disertacije), str. 30.

⁵⁹ ALDRIAN 1941 (op. 58), str. 24, 32–76; Trude ALDRIAN, *Bemalte Wandbespannungen des XVIII. Jahrhunderts. Ein Beitrag zur Dekorationskunst des Rokoko*, Graz 1952, str. 25–26, 50–51; Rudolf LIST, *Kunst und Künstler in der Steiermark. Ein Nachschlagewerk*, 20–21, Ried im Innkreis 1978, str. 829; Barbara KAISER, *Schloss Eggenberg*, Landesmuseum Joanneum, Graz 2006, str. 224–251; Barbara KAISER, Paul SCHUSTER, *Schloss Eggenberg. Architecture and Furnishings*, Universalmuseum Joanneum, Graz 2016, str. 23–27.

⁶⁰ Glavnino opravljenih del opredeljujejo izdatki v računskih knjigah gospostva Eggenberg, katerih zneski so se po letu 1762 vidno zmanjšali (za izpiske iz računskih knjig gl. ALDRIAN 1941 (op. 58), priloga št. 91, str. 44–46). KAISER 2006 (op. 59), str. 24, opredeljuje kot leto zaključka del 1763, brez navedbe reference.

⁶¹ Za uporabo predlog augsburških slikarjev in bakrorezcev Johannesa Esaiasa Nilsona (1721–1788) in Johanna Eliasa Ridingerja (1698–1767) gl. ALDRIAN 1941 (op. 58), str. 77 in nasl.; prim. KAISER 2006 (op. 58), str. 224–225.

Za razliko od del v dvorcu Eggenberg je oltarni in cerkveni opus Johanna Baptista Antona Raunacherja na avstrijskem Štajerskem precej slabše raziskan. Pripisujejo mu slikane tapete v kapeli Žalostne Matere Božje v graški stolnici, ki bi jih lahko izdelal še pred študijem na dunajski akademiji, kjer je dokumentiran v letih 1751 in 1752.⁶² Leta 1762 so mu avguštinski korarji v Stainzu zaupali naročilo oltarne slike z upodobitvijo Smrti sv. Jožefa za Jožefov oltar,⁶³ leta 1767 pa je za oltar sv. Rešnjega telesa v stolnici naslikal atiško sliko z upodobitvijo Jožefovih sanj in restavriral de Pomisovi oltarni sliki.⁶⁴

Štiri lenarške slike predstavljajo doslej najboljše Raunacherjevo ohranjeno in arhivsko izpričano naročilo na spodnjem Štajerskem ter so kot primerjalno izhodišče velikega pomena za nadaljnje slogovne analize slikarjevega opusa in ločevanje le-tega od očetovega.⁶⁵ Ob omenjenih eggenberških naročilih in seriji 24 manjših podob za mrliški voz, s katerim so v Gradcu k zadnjemu počitku odpeljali lastnika dvorca Novo Celje Janeza Karla grofa Gaisrucka,⁶⁶ pa so slike v lenarških stranskih oltarjih eno redkih znanih plemiških naročil temu slikarju. Nadaljnje raziskave arhivske zapuščine štajerskega plemstva bodo bržkone razkrile še kakšno, saj je slikar štajerskim deželnim stanovom po očetovi smrti leta 1757 v prošnji za prevzem njegovega naziva štajerskega deželnega slikarja obljubil, da bo zvesto služil »visokemu plemstvu«.⁶⁷

Leta 1770 so se lenarške župnijske oblasti odločile zamenjati tudi veliki oltar. Kot je pravilno domneval Vrišer, a leto pozneje od njegove datacije, so oltar naročili pri Jožefu Holzingerju. Ta je 3. februarja 1770 potrdil plačilo 100 goldinarjev predujma, 16. septembra 1771 pa je podpisal pobotnico za 400 goldinarjev končnega plačila.⁶⁸ Iz omenjenih dokumentov lahko razberemo, da Janez Ernest II. grof Herberstein pri naročilu velikega oltarja ni imel tako pomembne vloge kot pri stranskih. Kot je razvidno iz izdatkov v računski knjigi, lastnih sredstev zanj ni prispeval, pa tudi izplačil zanj ni poravnaval osebno, kot je to storil pri stranskih oltarjih, marveč je to opravil ključar Franc Rudolf. Da je kot odvetnik posredno spremljal naročilo, lahko sklepamo po specifikaciji kamnoseških del, ki jo je 24. junija 1771 v Hrastovcu podpisal mariborski kamnosek Antonio Bombasi.⁶⁹ Za podstavek s tremi stopnicami iz poliranega belega pohorskega marmorja, ki naj bi jih lenarški župnik prevzel

⁶² *Steirische Miscellen* 1899 (op. 57), str. 293; ALDRIAN 1941 (op. 58), str. 44.

⁶³ Rochus KOHLBACH, *Die Stiften Steiermarks. Ein Ehrenbuch der Heimat*, Graz 1953, str. 216; *Steiermark* 1982 (op. 4), str. 538.

⁶⁴ Rochus KOHLBACH, *Der Dom zu Graz*, Graz 1948, str. 162–163 (sl. 76), 240; *Graz* 1979 (op. 4), str. 18, 22.

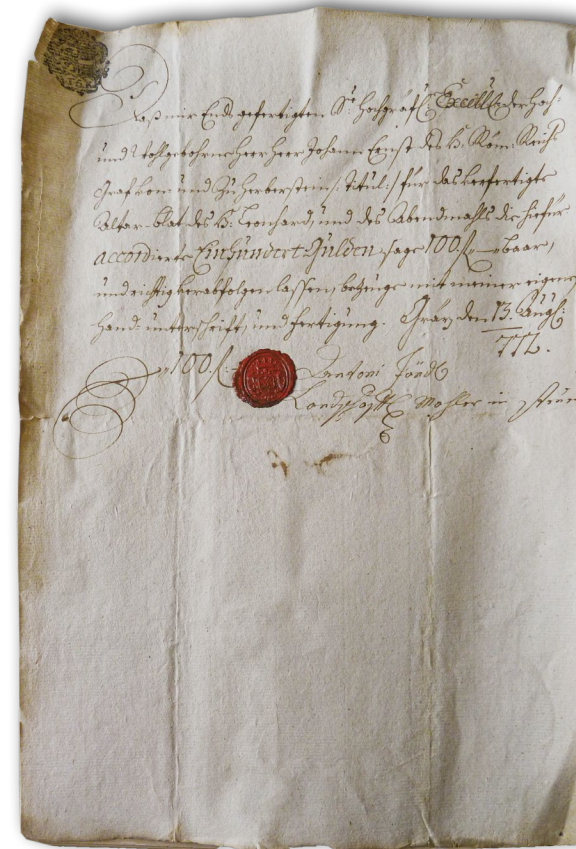
⁶⁵ Za atribucijo dveh oltarnih slik v Marijini cerkvi v Celju Johannu Baptistu Antonu Raunacherju gl. Polona VIDMAR, *Slike in slikane tapete naročnika Janeza Karla grofa Gaisrucka za dvorec Novo Celje, Acta historiae artis Slovenica*, 21/1, 2016, str. 45, op. 59. Prim. Marijan MAROLT, *Dekanija Celje. 1: Cerkevni spomeniki v Celju*, Maribor 1931, str. 68–70; Anica CEVC, *Stari tuji slikarji XV.–XIX. stoletja. 2: Slovenska Štajerska in Prekmurje*, Narodna galerija, Ljubljana 1964, str. 34, kat. št. 38–39. Marolt in Cevčeva sta deli pripisala očetu Johannu Baptistu Jakobu.

⁶⁶ VIDMAR 2016 (op. 65), str. 45.

⁶⁷ *Steirische Miscellen* 1899 (op. 57), str. 293.

⁶⁸ ZAP, SI_ZAP/0009/002/001, Gospostvo Hrastovec, šk. 69, pobotnici za plačilo velikega oltarja, 3. februar 1770, 16. september 1771; računski knjiga za leto 1770.

⁶⁹ Za Bombasija gl. Blaž RESMAN, *Bombasi, družina kamnosekov, Novi Slovenski biografski leksikon* (ur. Barbara Šterbenc Svetina), 3, Ljubljana 2018, str. 13–14.

14. Pobotnica s podpisom slikarja Antona Jantla za plačilo slik v velikem oltarju ž. c. sv. Lenarta, 1772, Zgodovinski arhiv Ptuj

v Mariboru, je Bombasi zaračunal 50 goldinarjev, od katerih je 20 goldinarjev prejel kot predujem. Nadzor nad deli na oltarju je v imenu Janeza Ernesta II. opravljal upravitelj gospostva Hrastovec Franc Pichler, dela pa so spremljali tudi jareninski benediktinci kot predstavniki admontskega samostana, kar je razvidno iz pogodbe, ki jo je pozlatar Franc Anton Wideman maja 1772 sklenil s Pichlerjem in jareninskim upravnikom. Za marmoracijo nastavka in tabernaklja ter poslikavo in pozlato kipov sv. Petra in sv. Pavla, angelskih figur, kapitelov stebrov ter ornamentike, okvirjev slik in kiparskega dela tabernaklja je v več obrokih prejel 620 goldinarjev, od tega 200 kot predujem 22. maja 1772, prejem verjetno zadnjih 100 goldinarjev pa je s pobotnico potrdil 5. decembra 1773.⁷⁰ Sočasno z zaključnimi deli na oltarju so v lenarški župniji poskrbeli tudi za orgle, ki jih je leta 1772 za 100 goldinarjev plačila predelal Simon Otoničer (1730–1784).⁷¹ Ali je grof Herberstein osebno sodeloval pri tem naročilu, iz ohranjenih arhivskih dokumentov ni mogoče razbrati.

Če se Janez Ernest II. grof Herberstein, kot kaže, pri samem oltarju ni posebej angažiral, pa se je bolj zavzel pri naročilu oltarnih slik (sl. 15–16), ki ju je tudi tokrat naročil osebno, denar pa je primaknil iz župnijskega proračuna (sl. 14).⁷² Del ni naročil pri Kremser Schmidtu, kot so domnevali nekateri avtorji,⁷³ temveč pri graškem deželnem slikarju Antonu Jantlu (tudi Jandl, 1723–1805). Medtem ko je osrednji prizor pastirjeve vizije sv. Lenarta resda blizu Kremser Schmidtovim kompozicijam,⁷⁴ je atiška slika Zadnje večerje nastala v naslonu na invencijo Giovannija Battiste Tiepola (1696–1770) v cerkvi Santa Maria Maddalena

⁷⁰ ZAP, SI_ZAP/0009/002/001, Herbersteinov arhiv, Gospostvo Hrastovec, šk. 69, pogodba in specifikacija pozlatarskih del in poslikave, 19. maj 1772; pobotnica za izplačilo pozlatarskih del, 5. decembra 1773. V istem ovojju je ohranjena tudi pobotnica za 100 goldinarjev, pečatena 10. maja 1773. Pogodba je sicer predvidela tri obroke (po 200, 220 in 200 goldinarjev), a izplačane vsote, zabeležene na ohranjenih pobotnicah, kažejo, da jih je bilo več.

⁷¹ ZAP, SI_ZAP/0009/002/001, Herbersteinov arhiv, Gospostvo Hrastovec, šk. 69, pobotnica Simona Otoničerja za 100 goldinarjev, 23. oktober 1772. Za Otoničerja gl. Darja KOTER, *Izdelovalci glasbil na Slovenskem 1606–1918, Muzikološki zbornik*, 39, 2003, str. 143 (z nadaljnjo literaturo).

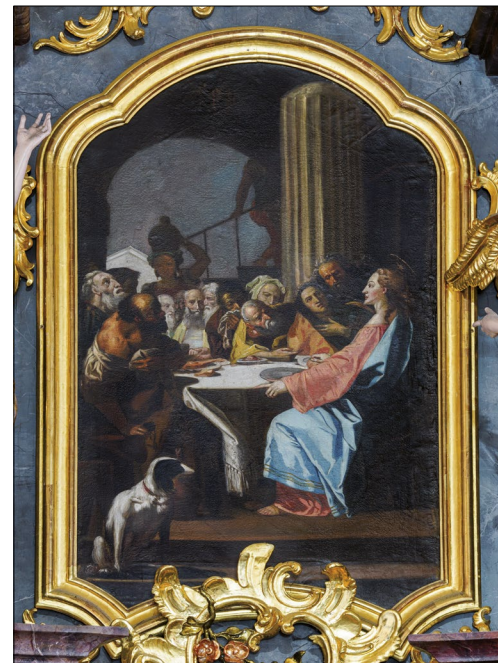
⁷² ZAP, SI_ZAP/0009/002/001, Herbersteinov arhiv, Gospostvo Hrastovec, šk. 69, računski knjiga za leto 1770.

⁷³ CURK 1988 (op. 18), str. 7; VRIŠER 1992 (op. 28), str. 126–127; CURK 1996 (op. 29), str. 97.

⁷⁴ Kompozicijsko izstopajo denimo paralele s sliko *Sv. Lenart kot pripročnik zapornikov* v velikem oltarju župnijske cerkve v Groß-Schönau, ki jo je Kremser Schmidt naslikal istega leta kot Jantl lenarško, medtem ko figura angela spominja na detalj na kompoziciji Jakobove pridige v župnijski cerkvi v Schwechatu pri Dunaju, ki je bila reproducirana v prevodni grafiki. Gl. *Der Maler Martin Johann Schmidt genannt „der Kremser Schmidt“: 1718–1801* (katalog Rupert Feuchtmüller), Wien 1955, str. 249, 258.

15. Anton Jantl: Sv. Lenart kot priprošnjik, 1772, veliki oltar, ž. c. sv. Lenarta, Lenart v Slovenskih goricah

16. Anton Jantl: Zadnja večerja, 1772, veliki oltar, ž. c. sv. Lenarta, Lenart v Slovenskih goricah

v Desenzanu pri Gardskem jezeru, ki jo je v prevodno grafiko prenesel njegov sin Domenico Tiepolo (1727–1804).⁷⁵ Prejem plačila 100 goldinarjev od »njegove visoke ekscelence« za dokončano oltarno in atiško sliko je slikar s pobotnico potrdil 13. avgusta 1772.⁷⁶ Vprašanje, ki pri tem ostaja odprto, je, ali so ostali predstavniki župnije in admontski pooblaščenec prispevali k Herbersteinovi odločitvi ali so mu izbor povsem prepustili; po navedbah izključno njegovega imena v pobotnicah in računski knjigi bi lahko sklepali slednje.

Herbersteinova osebna naročila za stranske oltarje in veliki oltar razkrivajo medsebojne paralele in kažejo na grofove osebne preference. Dela je naročal v Gradcu, med deželnimi in privilegiranimi umetniki. Kot Raunacher se je tudi Jantl izučil v delavnici Raunacherjevega očeta, študijsko

je potoval na Dunaj, v München in Salzburg, naziv štajerskega deželnega slikarja pa je dobil leta 1757.⁷⁷ Kot Piringer in Raunacher je tudi Jantl sodeloval pri prenovi rezidenc zakoncev Herberstein-Eggenberg, zanju je po prevzemu lastništva mestne palače na Sackstraße in dvorca Eggenberg naslikal celopostavni posthumni portret Janeza Ulrika Eggenberga v nadnaravni velikosti, ki visi v zrcalni dvorani nekdanje mestne palače Eggenberg-Herberstein.⁷⁸ Eggenbergov monumentalni portret je bil okvirno datiran v začetek sedemdesetih let 18. stoletja,⁷⁹ vendar bi lahko nastal tudi prej, saj sta zakonca s prenovo palače v Gradcu verjetno začela kmalu po letu 1754, ko jo je Marija Eleonora podedovala po pokojni materi.⁸⁰

Podatek, da so trije graški umetniki delali tudi za Karla Leopolda grofa Herbersteina, pritegne ob analizi grofovih naročniških vzgibov in iskanju vplivov nanje posebno pozornost. Po poroki s kneginjo Eggenberg leta 1740 dobro stacionirani Karel Leopold, ki je leta 1765 postal štajerski deželni glavar,⁸¹ bi lahko vplival na svojega tri leta starejšega daljnega sorodnika. Na drugi strani pa bi bila odločitev za Jantla povsem mogoča oziroma logična tudi brez rodbinskih povezav oziroma vplivov. Po Raunacherjevi smrti leta 1771 je bil Jantl ob Philippu Carlu Laubmannu (1703–1792) edini kvalitetnejši in dovolj prepoznaven graški slikar. Njegovi oltarni slike pri Sv. Lenartu konec koncev nista bili edini na spodnjem Štajerskem; za celjsko župnijsko cerkev sv. Danijela je leta 1770 naslikal oltarno sliko sv. Barbare,⁸² pripisana pa mu je bila tudi oltarna slika v Holzingerjevem velikem oltarju v župnijski cerkvi sv. Janeza Krstnika v Ljutomeru, ki so jo po sredini 19. stoletja nadomestili z novo.⁸³ Ob nadaljnjem preučevanju doslej razmeroma slabo raziskanega oltarnega slikarstva v Slovenskih goricah in okolici ne bi presenečalo, če mu bo v prihodnje mogoče pripisati še kakšno delo.

Pridobitev novega velikega oltarja so v lenarški župniji gotovo primerno proslavili. Morda je ob tej priložnosti soproga Janeza Ernesta II., Marija Jožefa grofica Herberstein leta 1773 poskrbela za primerno opravo za župnika. 27. februarja je pri Oswaldu Marhoneku v Gradcu naročila 100 lotov in 105 komolcev zlatega lanenega sukanca za vezenje (*Plasch*)⁸⁴ in 22 komolcev rumenega francoskega tafta za kazulo, dve dalmatiki in pluvial, za kar sta s soprogom založila 335 goldinarjev in 59 krajcarjev.⁸⁵ Kot je Herberstein 10. oktobra skrbno zabeležil v poročunu, mu je cerkveni ključar

⁷⁷ Gl. Josef WASTLER, *Steirisches Künstler-Lexicon*, Graz 1883, str. 49–50; Robert MEERAUS, Jantl Anton, *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart* (ur. Hans Vollmer), 18, Leipzig 1925, str. 382; Rudolf LIST, *Kunst und Künstler in der Steiermark. Ein Nachschlagewerk*, 8, Ried im Innkreis 1971, str. 308–309. Edina monografska študija o Antonu Jantlu je neobjavljeno diplomsko delo Gerlinde JÜTTNER, *Anton Jantl*, Graz 1988.

⁷⁸ *Die Kunstdenkmäler der Stadt Graz. Die Profanbauten des 1. Bezirkes Altstadt* (ur. Wiltraud Resch), Wien 1997 (Österreichische Kunsttopographie, 53), str. 496. Za atribucijo Jantlu gl. tudi WASTLER 1883 (op. 74), str. 49; JÜTTNER 1988 (op. 77), str. 97, 144–145, kat. št. 16.

⁷⁹ JÜTTNER 1988 (op. 77), str. 100.

⁸⁰ Prim. *Die Kunstdenkmäler* 1997 (op. 78), str. 490.

⁸¹ Hannes P. NASCHENWENG, *Die Landeshauptleute der Steiermark. 1236–2002*, Graz 2002, str. 169–171.

⁸² MAROLT 1931 (op. 65), str. 32; CEVC 1964 (op. 65), str. 24–25, kat. št. 18.

⁸³ WASTLER 1883 (op. 77), str. 50; prim. Fran KOVAČIČ, *Ljutomer. Zgodovina trga in sreza*, Maribor 1926, str. 67 (kot I. Jantl); Jože CURK, *Ljutomer in njegova okolica*, Maribor 1990, str. 15 (Kulturni in naravni spomeniki Slovenije, 172), str. 14–15 (kot Janez Jantl); Sergej VRIŠER, *Ljutomer. Umetnostni spomeniki, Enciklopedija Slovenije*, 6, Ljubljana 1992, str. 305 (kot J. Jantl).

⁸⁴ Za opis te vrste lanenih niti gl. npr. *Handwörterbuch der Textilkunde aller Zeiten und Völker* (ur. Max Heiden), Bremen 2012, str. 401.

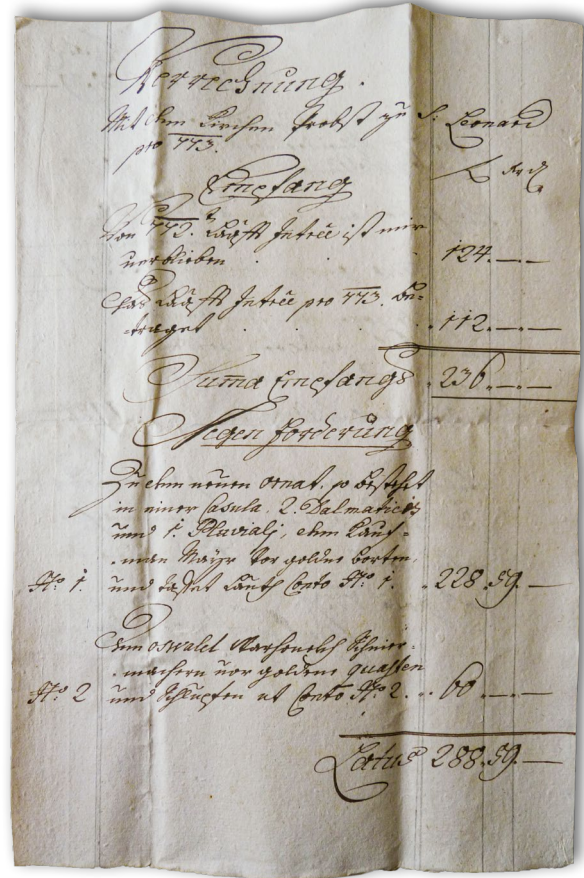
⁸⁵ ZAP, SI_ZAP/0009/002/001, Herbersteinov arhiv, Gospostvo Hrastovec, šk. 69, račun za nabavo blaga za mašne plašče, 27. februar 1773.

⁷⁵ Gl. Alexandre de VESME, *Le peintre-graveur italien*, Milan 1906, str. 402, št. 33; https://research.britishmuseum.org/research/collection_online/search.aspx?searchText=tiepolo+last+supper (24. 3. 2020). Za prijazno opozorilo na to, da je slika nastala po prevodni grafiki po Tiepolovi invenciji, se zahvaljujem Mateju Klemenčiču.

⁷⁶ ZAP, SI_ZAP/0009/002/001, Herbersteinov arhiv, Gospostvo Hrastovec, šk. 69, pobotnica za plačilo oltarnih slik, 13. avgust 1772.

iz župnijskih sredstev odplačal 236 goldinarjev, 99 goldinarjev in 27 krajcarjev pa je imel še v dobrem (sl. 17). Dejstvo, da je – kot je pomenljivo zapisal v obračun – dolgovano vsoto župniji namenil »kot miloščino« in ne kot darilo ali legat, kaže na njegovo izkazovanje statusa in moči tudi v odnosu do župnije.⁸⁶

Leta 1778 so pri Jožefu Holzingerju poskrbeli še za zadnji pomembnejši kos lenarške opreme v času delovanja odvetnika Janeza Ernesta II. Herbersteina – prižnico, ki se ni ohranila. S stare Stegenškove fotografije cerkvene notranjščine je videti, da je bila pred menjavo cerkvenega tlaka, ki so jo izvedli kmalu po letu 1905, še v cerkvi, pozneje pa so jo nadomestili z novo.⁸⁷ Kot je razvidno iz pogodbe, pečatene 5. septembra, je bil za naročilo odgovoren pater Meinrad Blaszer, predstavnik admontskih benediktincev v Jarenini,⁸⁸ kjer so v župnijski cerkvi Marijinega vnebovzvetja Holzingerjevo prižnico pridobili že dvanajst let prej.⁸⁹ Herberstein se pri naročilu ni posebej angažiral, vsekakor pa ni več prisostvoval nastanku pogodbe za pozlatarska dela in poslikavo, ki jo je dva meseca po njegovi smrti, 2. avgusta 1780, podpisal pozlatar Franc Anton Wideman, čeprav je v njej »kot njegova odvetniška visokost« osebno naveden.⁹⁰

17. Poračun Janeza Ernesta II. Herbersteina s cerkvenim ključarjem glede nakupa blaga za liturgična oblačila za ž. c. sv. Lenarta, Zgodovinski arhiv Ptuj

Lenarške računske knjige in njihove priloge razkrivajo, da je bil cerkveni odvetnik in hrastovski graščak Janez Ernest II. grof Herberstein kot donator pri naročilih cerkvene opreme zadržan in preudaren. Čeprav je, kot pričajo skrbno hranjene računske knjige s prilogami, skupaj s cerkvenim ključarjem in grajskim upraviteljem vestno skrbel za župnijske finance, je k naročilom opreme pri-
maknil le toliko, da je poravnal vsote, ki jih z župnijskimi sredstvi ni bilo mogoče pokriti. Za večino plačil je uporabil obresti od naloženih župnijskih sredstev. Prav tako znani arhivski viri ne beležijo Herbersteinovih mašnih ustanov in legatov pri tej cerkvi, medtem ko je pri Sv. Rupertu slabo leto dni pred smrtjo z ustanovnim pismom legiral njivo, pašnik in kos gozda na svoji pristavi v Štraleku.⁹¹ Ko je 31. maja 1780 umrl, so se ga pri bližnjem Sv. Rupertu z nekrologom v mrliški knjigi in posebnim zapisom o njegovem legatu spomnili kot posebnega dobrotnika.⁹² O tem, kako so se ga spominjali pri Sv. Lenartu, viri molčijo.⁹³

⁸⁶ ZAP, SI_ZAP/0009/002/001, Herbersteinov arhiv, Gospostvo Hrastovec, šk. 69: /.../ Summa gegen Vorderung 335 fl 59 xr. – Von solche gegen dem Empfang deren 236 fl.– gehalten worden, so erscheinet das mir der Kirchen Probst annoch Restire 99 fl 27 xr. Welcher Rest nebst den ganzen zeug zur Kirchen als ein Allmosen nachgesehen worden.

⁸⁷ CURK 1988 (op. 18), str. 9. Izvirno Stegenškovo fotografijo hrani Pokrajinski arhiv Maribor (gl. op. 17). Odobritev in pogoje za zamenjavo tlaka je leta 1905 objavil korespondent Centralne komisije Arnold Luschin v *Mittheilungen der kaiserl. königl. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale*, 3/4, 1905, str. 440.

⁸⁸ ZAP, SI_ZAP/0009/002/001, Herbersteinov arhiv, Gospostvo Hrastovec, šk. 69, pogodba za izdelavo prižnice, 5. septembr 1778.

⁸⁹ VRIŠER 1997 (op. 3), str. 102.

⁹⁰ ZAP, SI_ZAP/0009/002/001, Herbersteinov arhiv, Gospostvo Hrastovec, šk. 70, pogodba za pozlato prižnice, 2. avgust 1780: /.../ euer höchgräff: excel: graffen von Hiernstein [sic!] auch alß Fockt Obrik keit /.../. Za pozlato prižnice gl. ROŠKAR 2020 (op. 42), str.134–135.

⁹¹ Jože MAČEK, *Mašne in svetne ustanove ter legati v Lavantinski škofiji. 3/1: Dekanije Dravograd, Dravsko polje, Jarenina, Lenart v Slovenskih goricah, Ljutomer, Celje* 2015, str. 174–175, 256.

⁹² Nadškofijski arhiv Maribor (NŠAM), Župnija sv. Rupert v Slovenskih goricah, mrliška matična knjiga 1771–1795, str. 9. Gl. tudi Marija KRAJNC, *Župnija Sv. Rupert v Slovenskih goricah skozi stoletja*, Voličina 2007, str. 41–42.

⁹³ Prispevek je nastal v okviru temeljnega raziskovalnega projekta *Umetnost v času zatona plemstva. Transformacije, translokacije in reinterpretacije* (J6-1810) in raziskovalnega programa *Slovenska umetnostna identiteta v evropskem okviru* (P6-0061), ki ju iz državnega proračuna financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

PRILOGA

Zgodovinski arhiv Ptuj, SI_ZAP/0009/002/001, Herbersteinov arhiv, Gospostvo Hrastovec, šk. 68, dogovor med Johannesom Piringerm in Janezom Ernestom II. Herbersteinom o zasnovi stranskih oltarjev in kiparskem delu zanju, 19. maj 1766

/recto/

*Anmerkung*⁹⁴

Deren zweyey Seiten altar, wie solche Neuer solten stehen, Rechter Handt wann man Von hoch altar hinunter schaut.

In der Mitten, Floriani. Beder seyts aber H. Vrbanum und Patricium.

In der Hoch, in Mitten Franciscum Xaverium beder seyts 2 Engel.

Linkher Handt.

In der Mitten, Joannes Baptista. Beder seyts

Joanem und Paulum.

[unser Patron] (dopisano s svinčnikom)

In der hoch in Mitten Donatum

Beder seyts zwey Engel

/verso/

accordirt nach dem Riß, so undterschreiben, jedoch mit 2 Figuren und oben mit Creiz blatt vor zwey Seyten altär nach der Comunicirten Maßerey vor dischler und bildhauer arbeit nebst Eüsßen, und nägl nebst auffßezen, außßer das fuhrweßen, und Köst beym auffßezen, zußamen 360 fl förtig in 7ber zum frauen dag Grätz den 19.ten May 766.

Joh Ernst gr Herberstein m. p.

Johannes Piringer Kay: König: Privilegirter

Bilthauer in Grätz

à Conto empfangen

100 fl sage hundred gulden den 19 May 766

Mehr empfangen

100 fl den 20 July 1766

160 fl den 15ten 9ber 766 ist bezahlt worden Vollich

Mehr hat der Maller Raunacher

Vor die 4 Stückh bilder Empfangen 60 fl

⁹⁴ Zasnovo postavitve na prednji strani dokumenta je zapisal Piringer, sklep pred podpisom na hrbtni strani in del podatkov o izplačilih pa je lastnoročno pripisal Herberstein. Za kritično branje prispevka se najlepše zahvaljujem dr. Blažu Resmanu, dr. Ani Lavrič pa za pregled transkripcije.

Johann Ernst II Count Herberstein and the Commissions for the Parish Church of St Leonard in Slovenske gorice

Summary

Research into the role of the Counts of Herberstein as patrons in the present-day territories of early modern Lower Styria has hitherto been limited mainly to commissions of residential furnishings and private collections. Among the church furnishings, so far only the pulpit and high altar in the parish church of St Rupert in Spodnja Voličina near their main Lower Styrian estate Hrastovec Castle (Germ. Gutenhaag) by Maribor sculptor Josef Holzinger (1735–1797) have been documented based on archival sources. Although it has long been known that they were commissioned by Johann Ernst II (also Johann Ernst Siegfried, 1709–1780) Count Herberstein and his wife Maria Josepha, née Countess of Trauttmansdorff, the context surrounding these commissions has remained unexplored.

Based on newly analysed archival documents in the Hrastovec estate archive, now kept in the Ptuj Historical Archives, this paper discusses Johann Ernst II Count Herberstein's commissions of church furnishings and mass garments for the parish church of St Leonard in Lenart in Slovenske gorice. Herberstein inherited the Hrastovec estate from his father Johann Ernst I in 1731, he formally took over the estate with two incorporated parishes, St Rupert and St Leonard, and he immediately embarked upon renovating his new castle residence. He renovated northern residential wing of the castle and the castle chapel first. Thereafter, he commenced renovations of both of the churches.

The well-preserved ledgers of St Leonard parish with the corresponding artists' contracts, invoices, and specification enable reliable attributions of the side altars of St Florian and St John the Baptist and the corresponding altar paintings. Moreover, they shed light on the close connections of Herbersteins' commissions of residential and church furnishings. In 1766, Herberstein commissioned both altars from Graz sculptor Johannes Piringer (1709–1788), whereas the four altarpieces, St Florian, St John the Baptist, and St Donatus and Francis Xavier, were simultaneously commissioned from painter Johann Baptist Anton Raunacher (1729–1771). Based on the stylistic and formal comparison, the sculptures of St John Nepomuk and St Ernest in the nearby Hrastovec chapel can also be ascribed to Johannes Piringer. The attributions of church furnishings thus create a departing point for further analyses and attributions of furnishing commissions in Hrastovec Castle.

Johann Ernst II Count Herberstein also commissioned altarpieces for the high altar in St Leonard church, which was made in 1770/71 by Josef Holzinger. He entrusted the altarpieces of St Leonard and the Last Supper to Johann Jantl (Jandl, 1723–1805), who received a payment of 100 guilders for both of them in 1772.

Herberstein's personal commissions for the side and high altars in St Leonard parish church reveal his personal preferences; he tended to commission privileged Styrian artists from the provincial capital Graz, who had also been working for other, renown members of the House of Herberstein. Thus, since the late 1750s, both Piringer and Raunacher had already taken part in the renovations of Eggenberg Manor and Eggenberg-Herberstein palace in Sackstraße in Graz, both commissioned by Carl Leopold Count Herberstein (1712–1789) and his wife Maria Eleonora, nee Princess of Eggenberg, after 1754, when the latter inherited the estates from her late mother. Similarly, Anton Jantl also worked for the Herberstein-Eggenberg couple, for whom he painted a monumental full figure portrait of Maria Eleonora's ancestor Hans Ulrich Eggenberg.

As revealed in archival sources, St Leonard parish church advocate and owner of Hrastovec estate Johann Ernst II. Count Herberstein was rather reserved as a patron. Despite being a diligent advocate

and despite carefully supervising all transactions, when commissioning church furnishings and equipment for St Leonard parish, he only donated enough to compensate for the lacking funds. As he himself wrote in one of the confirmations enclosed in the ledger, he considered his donation a mercy rather than a gift, thereby exhibiting his status and power over the rest of the parish community.

Reparatur.

Mit dem Sinfon. Prob. zu S. Leonardi
pro 443.

Reparatur

von 442. durch Guttee ist mir
vorhoben

das durch Guttee pro 443. an
-stehen

Summa Reparatur 236. --

Reparatur

In dem neuen Ornat. so der
in einer Fasula. 2. Dalmaticis
und 1. Pluvialj, ein Läng-
-man Muzen vor gelbes Costen.

St. 1. und der selbe Läng Coste St. 1. 228. 59. --

Ein orwale Messenbuch Linn.

manifera vor gelbes quassen
St. 2. und Linn. al Coste St. 2. .. 0. --

Summa 288. 59. --

IZVLEČKI IN KLJUČNE BESEDE ABSTRACTS AND KEYWORDS

Boris Golec

Najzgodnejše omembe umetnikov v slovenskem jeziku. Ljubljanska oklicna knjiga 1737–1759 kot vir za slovensko umetnostno zgodovino

1.01 Izvirni znanstveni članek

Prispevek obravnava najzgodnejše omembe slikarjev, kiparjev in drugih umetnikov v slovenskem jeziku. Glede na to, da je bila pisana slovenščina v svetni sferi do razsvetljenstva zelo malo rabljen jezik, srečamo večje število tovrstnih omemb šele sredi 18. stoletja. Slovenski nazivi za njihove poklice so sicer v slovenskih besedilih in slovarjih izpričani od druge polovice 16. stoletja, vendar brez navezave na konkretne osebe. Dragocen vir omemb predstavlja obsežna oklicna knjiga ljubljanske stolne župnije sv. Nikolaja iz let 1737–1759. Slovensko izrazje za obravnavane poklice, ki ga v njej srečujemo, je bilo v celoti adaptirano iz nemščine. Slikarji so označeni kot *malar* in *maler*, kiparji kot *pilavar*, *pildtaver* in *bildtaver*, slikarji kart kot *kartenmalar* oziroma *kartenmaler*, pozlatarji kot *faser* in *fergulder* oziroma *ferguldar*, edini stavbenik pa kot *paumaster*. Knjiga ni samo bogat vir podatkov slovenske poklicne terminologije 18. stoletja, ampak tudi zakladnica za preučevanje mikrokozmosa posameznikov.

Ključne besede: slikarji, kiparji, slovenski jezik, Ljubljana, oklicna knjiga

Boris Golec

The Earliest References of Artists in the Slovenian Language. The Ljubljana Register of Banns 1737–1759 as a Source for Slovenian Art History

1.01 Original scientific article

The paper analyses the earliest references of painters, sculptors and other artists in the Slovenian language. In Slovenian texts and dictionaries, Slovenian titles for professions are attested to since the second half of the 16th century, however, they are not directly referenced to specific persons. Based on the fact that written Slovenian was a language that was rarely used in the secular sphere until the Enlightenment, a larger number of such references can be found only from the middle of the 18th century. An extensive register of banns of the St Nicholas' parish in Ljubljana from 1737–1759 represents a valuable source for such references. The Slovenian expressions for the discussed professions, which can be found in the book, were entirely adapted from German. Painters are designated as *malar* or *maler*, sculptors as *pilavar*, *pildtaver* and *bildtaver*, painters of cards as *kartenmalar* or *kartenmaler*, gilders as *faser* and *fergulder* or *ferguldar*, and the only master builder as *paumaster*. The book is not only a rich source of information about Slovenian professional terminology of the 18th century, but also a treasury for researching individuals' microcosms.

Keywords: painters, sculptors, Slovenian language, Ljubljana, register of banns

Simona Kostanjšek Brglez

Kipar, pozlatar in restavrator Ivan Sojč – življenje in delo od začetka samostojnega delovanja

1.01 Izvirni znanstveni članek

Prispevek osvetljuje življenje in delo plodovitega in doslej slabo raziskanega kiparja, pozlatarja in restavratorja Ivana Sojča (1879–1951). Kiparsko in drugo potrebno znanje ter izkušnje je dolgo pridobival v različnih delavnicah doma in v tujini. Leta 1908 je odprl lastno delavnico v Vitanju, od leta 1911 pa je živel in ustvarjal v Mariboru. V okviru raziskav je bil njegov štirideset enot obsegajoči seznam del dopolnjen z več kot sto šestdesetimi novimi. Med njimi prevladuje lesena cerkvena oprema, pomemben del opusa pa predstavljajo polnplastični in reliefni betonski figuralni nagrobniki. V prispevku, podprtem z arhivskimi viri in ustnimi pričevanji potomcev, je Sojčevo delo predstavljeno glede na slogovne usmeritve, vzore, ikonografijo, tehniko in materiale, namembnost in kvaliteto. Prvič je izpostavljeno njegovo pozlatarsko-poslikovalsko in restavratorsko delo. Ob naštetem je zapolnjena tudi vrzel v poznavanju njegove biografije.

Ključne besede: Ivan Sojč, kiparstvo prve polovice 20. stoletja, secesija, neobarok, neorokoko, cerkvena oprema, nagrobniki, pozlatarstvo, restavratorstvo, ikonografija

Tina Košak

Janez Ernest II. grof Herberstein in naročila opreme za župnijsko cerkev sv. Lenarta v Slovenskih goricah

1.01 Izvirni znanstveni članek

Prispevek na podlagi temeljite analize računskih knjig župnije Lenart v Slovenskih goricah in njihovih prilog obravnava naročila opreme, ki jo je Janez Ernest II. grof Herberstein (1709–1780) v drugi polovici 18. stoletja pridobil za lenarško župnijsko cerkev. Vrsta zanesljivih novih atribucij in datacij predstavlja temelj nadaljnjemu raziskovanju grofovih naročil v njegovih rezidencah. Herberstein je opremo naročal pri privilegiranih umetnikih iz deželne prestolnice, pri kiparju Johannesu Piringerju (1709–1788) ter slikarjih Johannu Baptistu Antonu Raunacherju (1729–1771) in Antonu Jantlu (1723–1805). Vsi omenjeni umetniki so sodelovali pri prenovah v dvorcu Eggenberg in graški palači, reziden-

Simona Kostanjšek Brglez

Sculptor, Gilder and Restorer Ivan Sojč. His Life and Work since the Start of his Independent Career

1.01 Original scientific article

The paper sheds light on the life and work of the prolific and previously poorly researched sculptor, gilder, and restorer Ivan Sojč (1879–1951). He obtained the necessary sculptural and other knowledge and experiences over the course of many years in various workshops at home and abroad. In 1908 he opened his own workshop in Vitanje, and from 1911 he lived and created in Maribor. In the scope of research, his previous list of 40 known works has been complemented with more than 160 others. Among these wooden church equipment prevails, while free-standing and relief concrete figurative tombstones also present an important part of his oeuvre. In the paper, supported by numerous archival sources and complemented with his descendants' oral testimonies, Sojč's work is presented based on stylistic directions, models, iconography, technique and materials, function, and quality. The gilding and painting view of his work and his restoration work are exposed for the first time. Moreover, the paper supplements his biography.

Keywords: Ivan Sojč, sculpture of the first half of the 20th century, Secession, Neo-Baroque, Neo-Rococo, church furnishings, tombstones, gilding, restoration, iconography

Tina Košak

Johann Ernst II Count Herberstein and the Commissions for the Parish Church of St Leonard in Slovenske gorice

1.01 Original scientific article

Based on archival data from parish ledgers and their enclosed documents, the paper analyses the hitherto unknown commissions and patronage of Johann Ernst II Count Herberstein (1709–1780) in the St Leonard parish in Slovenske gorice in the second half of the 18th century. New attributions made based on archival data provide context to his previously known commissions, enabling a comparison with commissions of residential furnishings and providing a departing point for their further analyses. Herberstein commissioned church furnishings from privileged artists from the Styrian capital of Graz: sculptor Johannes Piringer (1709–1788), and painters Johann Baptist Anton Raunacher (1729–1771) and Anton Jantl

cah Karla Leopolda grofa Herbersteina in njegove žene Marije Eleonore, roj. kneginje Eggenberg.

Ključne besede: naročništvo, cerkvena oprema, prenove plemiških rezidenc, 18. stoletje, Lenart v Slovenskih goricah, grad Hrastovec, Janez Ernest II. grof Herberstein, Johannes Piringer, Johann Baptist Anton Raunacher, Anton Jantl (Jandl)

Ana Lavrič

Bratovščine v klariških samostanih na Kranjskem. Njihova umetnostna in duhovna dediščina

1.01 Izvirni znanstveni članek

Prispevek se osredotoča na novoveške bratovščine, ki so delovale pri samostanih klaris na Kranjskem do njihove ukinitve pod Jožefom II. in so bile doslej v strokovni literaturi obravnavane predvsem z zgodovinskega vidika. Z bratovščinama v Ljubljani (1702) in Mekinjah (1717–1718) so klarise na Kranjskem spodbudile češčenje Jezusovega in Marijinega Srca, škofjeloške bratovščine (1717, 1725–1726, 1775–1776) pa so pospeševale v deželi že vkoreninjene pobožnosti do Marijinega brezmadežnega spočetja, sv. Jožefa (sv. Družine) in Imena Jezusovega. Umetnostna dediščina klariških bratovščin je razmeroma skromna, povezana z usodo posameznih samostanov po njihovi ukinitvi, in tudi po kakovosti posebej ne izstopa, zanimiva pa je po ikonografiji z bogato simboliko srca. Zaradi narave ohranjenega gradiva ima prispevek različne vsebinske poudarke in težišča.

Ključne besede: klarise, bratovščine, baročna umetnost, ikonografija, Srce Jezusovo, Srce Marijino, Frančišek Karel Remb, Franc Jelovšek, Leopold Layer, Kranjska

Katarina Mohar

Nacistično plenjenje umetnostne dediščine na Gorenjskem med drugo svetovno vojno in primer oltarjev iz cerkve sv. Lucije v Dražgošah

1.01 Izvirni znanstveni članek

Članek na podlagi analize arhivskega gradiva predstavlja doslej neraziskano področje nacističnega plenjenja umetnostne dediščine na Gorenjskem med drugo svetovno

(1723–1805), all of whom had participated in the renovations of residences of his relative Carl Leopold Count Herberstein-Pusterwald (1712–1789) and his wife, Maria Eleonora, nee Princess of Eggenberg.

Keywords: patronage, church furnishings, residential renovations, 18th century, Lenart in Slovenske gorice, Hrastovec Castle, Johann Ernst II Count Herberstein, Johannes Piringer, Johann Baptist Anton Raunacher, Johann Jantl (Jandl)

Ana Lavrič

Confraternities in the Convents of the Poor Clares in Carniola. Their Artistic and Spiritual Heritage

1.01 Original scientific article

The paper discusses early modern confraternities active in the convents of the Poor Clares in Carniola until their abolishment by Joseph II, which hitherto have been researched in expert literature particularly from a historical point of view. The Poor Clares in Carniola used confraternities in Ljubljana and Mekinje to encourage the veneration of the Sacred Hearts of Jesus and Mary, while the confraternities in Škofja Loka promoted the already rooted devotions to the Immaculate Conception, St Joseph (the Holy Family), and the Name of Jesus. Due to the fate of individual convents after their dissolution in 1782, the artistic heritage of the Poor Clares' confraternities is modest and its quality does not stand out. Nevertheless, it conveys a special spiritual message and an interesting iconography with a rich symbolism of the heart. Owing to the nature of the surviving material, the paper opens several new themes.

Keywords: Poor Clares, confraternities, Baroque art, iconography, the Sacred Heart, the Heart of Mary, Franz Carl Remp, Franc Jelovšek, Leopold Layer, Carniola

Katarina Mohar

The Nazi Plunder of Artistic Heritage in Gorenjska during the Second World War and the Case of Altars from the Church of St Lucy in Dražgoše

1.01 Original scientific article

Based on analysis of archival sources, the article presents the thus far unresearched Nazi plunder of artistic heritage in the region of Gorenjska (Upper Carniola) during

vojno s poudarkom na organizaciji dela in glavnih akterjih. Zaradi obsežnosti tematike prepušča identifikacijo in analizo zaplenjenih predmetov umetnostne dediščine za prihodnje raziskave. Vrzeli v dokumentih in v samem razumevanju procesa zapolnjuje s študijo primera, ki razkriva, kako so postopki potekali v praksi – osredotoča se na transfer inventarja iz cerkve sv. Lucije v Dražgošah, ki so jo Nemci januarja 1942, po bitki v neposredni bližini vasi, požgali, pred tem pa iz nje odstranili opremo, del katere je pogrešan še danes.

Ključne besede: transfer umetnin, pljenje umetnin, nacizem, cerkev sv. Lucije v Dražgošah, umetnostna dediščina, Gorenjska, 2. svetovna vojna

Damjan Prelovšek

Plečnikova cerkev sv. Antona Padovanskega v Beogradu

1.01 Izvirni znanstveni članek

Članek prinaša nove ugotovitve o gradnji in opremljanju Plečnikove beograjske cerkve sv. Antona, ki temeljijo na doslej neupoštevane arhivskem materialu iz Beograda in Jajca. Po tem, ko je novi provincial fra Josip Markušić zavrnil umetniško nedozorel načrt cerkve, so se beograjski frančiškani obrnili na Plečnika. Ta jim je narisal podolgovato cerkev s širokim zvonikom, kakršno so tedaj po njegovih načrtih gradili v Pragi. Kot alternativo jim je ponudil tudi cenejšo okroglo varianto z visokim zvonikom, ki so jo z veseljem sprejeli. Ker ni zaupal lokalnim izvajalcem in bi gradnja presešla finančne možnosti frančiškanov, je opustil sprva zamišljeno kupolo. Na Plečnikovo željo so se frančiškani odločili za dražjo vidno opeko. Cerkev so med letoma 1929 in 1932, to je v času najhujše gospodarske krize, gradili madžarski zidarji iz Vojvodine. Pri ikonografskem programu je Plečnik sodeloval z Markušićem in leta 1936 izdelal generalni predlog opreme. Po letu 1945 se je z dokončanjem cerkve ukvarjal agilni župnik fra Eduard Žilić. Plečnik je za svojega naslednika predlagal arhitekta Janeza Valentinčiča, ki je med drugim dozdil vhodno lopo in zvonik. Pri slednjem je, da bi nekoliko razbremenil temelje, uporabil železobetonsko jedro, navzven pa ga je oblekel z vidno opeko.

Ključne besede: sakralna arhitektura 20. stoletja, Jože

the Secod World War and focuses on organisation of operations and their protagonists. Due to the complexity and scope of the topic, identification and analysis of the plundered artworks are left for future study. The inconsistencies in understanding of the process, which arise from the numerous gaps in documentation, are overcome via a case study revealing how the operations were implemented in practice. Presented in the second part of the article, it focuses on the transfer of inventory from the church of St Lucy in Dražgoše, which was burnt down by the Germans in January 1942 in the aftermath of the battle in its immediate surroundings. A part of the artworks they removed from the church before destroying it are still missing today.

Keywords: transfer of artistic objects, plunder of artworks, National Socialism, church of St Lucy in Dražgoše, artistic heritage, Gorenjska, Second World War

Damjan Prelovšek

The Church of St Anthony of Padua in Belgrade by Jože Plečnik

1.01 Original scientific article

The paper introduces new findings on the construction and furnishing of Plečnik's church of St Anthony in Belgrade, which are based on previously unconsidered archival material from Belgrade and Jajce. After new provincial head fra Josip Markušić rejected the artistically immature plan of the church, the Belgrade Franciscans appealed to Plečnik. He drew them a longitudinal church with a wide bell tower like the one that was being built in Prague after his plans. As an alternative he offered them a cheaper round church with a high bell tower, which the Franciscans happily accepted. Since Plečnik did not trust local constructors and the construction would exceed the financial resources of the Franciscans, he gave up the dome that he had planned at first. At his request, the Franciscans decided on a more expensive visible brick. Between 1929 and 1932, during the worst economic crisis, the church was built by Hungarian masons from Vojvodina. Plečnik collaborated with Markušić on the iconographic programme, and in 1936 he made a general suggestion on the furnishing. After 1945, agile priest fra Eduard Žilić dealt with the finishing of the church. Plečnik proposed architect Janez Valentinčić as his successor, who, among other things, built the entrance porch and the bell tower. With the latter, he used a reinforced concrete core to slightly relieve the foundations, while on the outside, he covered it with visible bricks.

Keywords: 20th century religious architecture, architect

Plečnik, Arkandelo Grgić, Josip Markušić, Eduard Žilić, Ivan Meštrović, Janez Valentinčič, beograjski frančiškani, cerkvena tipologija

Boštjan Roškar

Poslikave in pozlate Holzingerjevih oltarjev in prižnic

1.01 Izvirni znanstveni članek

V prispevku so obravnavane pozlate in poslikave oltarjev in prižnic, katerih zasnova, figure oziroma reliefi in ornamentika so delo mariborskega kiparja Jožefa Holzingerja. Upoštevana so le ustrezno restavrirana dela, torej tista, pri katerih je prezentirana prvotna barvna podoba, kakršno so izvedli predstavljeni pozlatarji in poslikovalci. Poslikave in pozlate nekaterih Holzingerjevih oltarjev in prižnic so arhivsko dokumentirane. Dokumenti omenjajo mariborske slikarje Franca Beinliča, Franca Antona Widemana in Antona Geringerja. Analizirane so stilistične spremembe barvitosti in strukturiranosti marmoracij in tonskih vrednosti inkarnatov v drugi polovici 18. stoletja. Ena izmed redkih ohranjenih pogodb za poslikavo velikega oltarja v cerkvi sv. Lenarta v Slovenskih goricah, sklenjena leta 1772 med upravnikom gospostva Hrastovec in upravnikom izpostave admomtskih benediktincev v Jarenini na eni ter mariborskim slikarjem Francem Antonom Widemanom na drugi strani, daje uvid v zahteve naročnikov, tehnologijo in stroške tovrstnih storitev.

Ključne besede: poslikava, pozlata, inkarnat, oltarno kiparstvo, barok, Jožef Holzinger, Franc Beinlich, Franc Anton Wideman, Anton Geringer

Marcela Rusinko

V »javnem interesu«? Razlastitve umetniških zbirk v komunistični Češkoslovaški med letoma 1948 in 1965

1.01 Izvirni znanstveni članek

V prvem desetletju po komunističnem državnem udaru leta 1948 je bilo umetnostno zbirateljstvo na Češkoslovaškem izpostavljeno hudemu ideološko motiviranemu zatiranju. To je bilo posebej izrazito uperjeno proti nekdanjim družbeni eliti, dotlej nosilki fenomena umetnostnega zbirateljstva. Preganjanje je doživelo vrhunec v letih 1959 in 1960 z montiranimi javnimi procesi proti uglednim predvojnimi zbirateljem umetnin, nekdanjim

Jože Plečnik, Arkandelo Grgić, Josip Markušić, Eduard Žilić, Ivan Meštrović, Janez Valentinčič, Belgrade Franciscans, church typology

Boštjan Roškar

Painting and Gilding of Holzinger's Altars and Pulpits

1.01 Original scientific article

The paper discusses the painting and gilding of altars and pulpits, the design, figures or reliefs, and the ornamentation of which were made by Maribor sculptor Josef Holzinger. It considers only appropriately restored works, thus, those in which the original colour scheme, such as was made by the mentioned gilders and painters, has been presented. The painting and gilding of some of Holzinger's altars and pulpits have been documented in archives. The documents mention Maribor painters Franz Beinlich, Franz Anton Wideman, and Anton Geringer. Stylistic changes to the colouring and structure of marbling and skin of from the second half of the 18th century have been analysed. One of the rare preserved contracts for the painting of the high altar in the church of St Leonard in Slovenske gorice, made in 1772 between the caretaker of the Hrastovec seigneurie and the caretaker of the Jarenina estate on the one hand, and Maribor painter Franz Anton Wiedeman on the other, gives an insight into the demands of the commissioners, the technology, and the costs of such services.

Keywords: polychromy, gilding, carnation, altars and pulpits, figures, Josef Holzinger, Franz Beinlich, Franz Anton Wideman, Anton Geringer

Marcela Rusinko

In the 'Public Interest'? Dispossessing Art Collections in Communist Czechoslovakia between 1948 and 1965

1.01 Original scientific article

In the first decade after the 1948 Communist coup d'état, private art collecting in Czechoslovakia experienced a great deal of ideologically motivated oppression. Targeted, systemic action was taken against representatives of the bourgeoisie, former social elites, who had hitherto been the vehicles of this art collecting phenomenon. The persecution peaked in 1959 and 1960 through exemplary trials with eminent pre-war art collectors. This provoked

predstavnikom buržoazije. To je sprožilo obsežen val prisilnih razlastitev zasebnega umetniškega premoženja in pomembne premike velikih, uglednih umetniških zbirk iz zasebne v javno sfero v poznih petdesetih in na začetku šestdesetih let 20. stoletja. Članek obravnava več vzorčnih primerov takih procesov, ki so se končali s svarilnimi kaznimi in zaplembo premoženja, s katerim so se obogatile vodilne javne zbirke, pa tudi primere drugih, »mehkejših« načinov razlastitve posameznikov s pomočjo močno razširjene češke institucije t. i. zakonsko prisiljenih »donacij« umetnin v vrednosti davka, odmerjenega na dediščino ali na premoženje.

Ključne besede: razlastitve, komunistična Češkoslovaška, zbirateljstvo, moderna umetnost, Narodna galerija v Prahi, Vincenc Kramář, Václav Butta, Rudolf Barák, František Čerovský, Emil Filla

Agnieszka Zabłocka-Kos

Opažanja o raziskavah baroka v kontekstu umetnostne zgodovine v socialistični Poljski

1.01 Izvirni znanstveni članek

Članek analizira periodizacijo poljskih umetnostno-zgodovinskih raziskav od leta 1945 do osemdesetih let 20. stoletja. Ukvarja se z njenimi področji in temami, protagonisti in institucijami, kot tudi z okoli leta 1950 na novo definiranimi odgovornostmi umetnostne zgodovine. V tem kontekstu se loteva vprašanja, v kolikšni meri je mogoče poljsko raziskovanje baroka v tem času imenovati "marksistično".

Ključne besede: poljska umetnostna zgodovina, marksizem-leninizem, zgodovina umetnostne zgodovine, baročna umetnost in arhitektura, 1945–1980

Lilijana Žnidaršič Golec

Mnoge sledi bratovščine sv. Mihaela v Mengšu pri nastanku poslikav Franca Jelovška

1.01 Izvirni znanstveni članek

Prispevek na podlagi gradiva duhovniške bratovščine sv. Mihaela v Mengšu (še zlasti seznama članov), objavljene v Zgodovinskem zborniku, Prilogi časopisa Laibacher Diocesanblatt v letih 1892–1895, in drugih primarnih virov ali nanje oprtih študij odkriva povezave bratovščinskih članov in podpornikov z deli v Mengšu rojenega

the extensive wave of violent dispossessions of private artistic assets, the significant mobility of prominent and large art collections from the private to the public sphere in the late 1950s and early 1960s. The article is concerned with several pattern cases of trials, resulting in the confiscation of property, the enrichment of the leading public collections and exemplary punishment, and also cases of other 'soft' ways of dispossessing individuals through the so-called legally forced 'gift'/'donation' of art equivalent in value to an inheritance or property tax that had been levied.

Keywords: dispossessions, communist Czechoslovakia, art collecting, modern art, National Gallery in Prague, Vincenc Kramář, Václav Butta, Rudolf Barák, František Čerovský, Emil Filla

Agnieszka Zabłocka-Kos

Comments on Baroque Research in the Context of Art Historiography of the Socialist Poland

1.01 Original scientific article

The article analyses the periodization of Polish art-historical research from 1945 to the 1980s. It deals with its areas and objects, agents and institutions, as well as with the – around the year 1950 – newly defined responsibilities of art history. In this context, it tackles the problem, to what extent the Polish Baroque research during this time can be called 'Marxist'.

Keywords: Polish art history, Marxism-Leninism, art historiography, Baroque art and architecture, 1945–1980

Lilijana Žnidaršič Golec

The Many Traces of the Confraternity of St Michael in Mengeš in the Commissions of Franc Jelovšek's Frescoes

1.01 Original scientific article

The paper, based on the material of the priestly confraternity of St Michael in Mengeš (especially on the list of its members), published in *Zgodovinski zbornik* [Historical Journal], supplement of *Laibacher Diocesanblatt*, between 1892 and 1895, and on other primary sources or studies based on them, uncovers the

slikarja Franca Jelovška (1700–1764). Kot izhodišče je izpostavljeno dejstvo, da se je v času Jelovškove formacije, leta 1722, bratovščini (duhovno) pridružil njegov oče, mengeški organist in cerkovnik Andrej Jelovšek. Zbrani podatki razkrivajo imena ter sorodstvene in druge vezi tistih duhovniških članov in laičkih podpornikov bratovščine, ki so kot naročniki ali (so)priporočitelji vplivali na nastanek velikega dela Jelovškovih baročnih stvaritev, med katerimi se nekatere niso ohranile in jih poznamo le posredno. Ob tem je treba upoštevati, da je k naročilom nemalo pripomogel Jelovškov sloves, kar velja zlasti za čas od srede tridesetih let 18. stoletja.

Ključne besede: Bratovščina sv. Mihaela v Mengšu, Franc Jelovšek (1700–1764), Kranjska, Štajerska, duhovniki, umetnostno naročništvo, baročno slikarstvo, prozopografske študije

Tadeusz J. Żuchowski

Tehnični problemi in naključja kot botri uspeha. Ustanovitev in gradnja jezuitske cerkve v Poznaniu

1.01 Izvirni znanstveni članek

Poznanjska jezuitska cerkev je bila zgrajena v več fazah med letoma 1651 in 1701 po načrtih arhitektov Tomassa Poncina, Bartłomieja Nataniela Wąsowskega in Giovannija Catenazzija. Gradnja se je močno zavlekla zaradi Poncinovih začetnih tehničnih napak (med letoma 1651 in 1653) in poskusov njegovih naslednikov, da bi jih odpravili. Zanimiva končna rešitev notranjščine cerkve je splet naključij. Mogočni stebri naj bi po prvotnem načrtu Wąsowskega podpirali obok s prečnimi loki, ki ga zaradi pomanjaja tehnološkega znanja nad tako široko ladjo niso uresničili; ladja je pokrita z lesenim stropom, ki posnema banjasti obok. Stebri, postavljeni za nerealizirani obok, so ostali in dali notranjščini edinstven karakter. Zamisel o stebrih je predstavljala izhodišče za nadaljno gradnjo, ki jo je med leta 1696 prevzel in do leta 1701 zaključil Catenazzi.

Ključne besede: barok, jezuiti na Poljskem, jezuitska arhitektura, Poznanj, Tomasso Poncino, Bartłomiej Nataniel Wąsowski, Giovanni Catenazzi, Philippo Bonanni, Ferdinando Maldonato, tehnične napake v arhitekturi, baročna teatralizacija

connections between the members of the confraternity and its supporters with the works of the Mengeš born painter Franc Jelovšek (1700–1764). Moreover, it also emphasizes as a starting point the fact that at the time of Jelovšek's formation, in 1722 to be precise, his father, Andrej Jelovšek, organist and sexton of Mengeš (spiritually) joined the confraternity. The data gathered reveal the names as well as family and other ties of the priestly members and secular supporters of the fraternity, who influenced the creation of a large part of Jelovšek's Baroque creations, either as patrons or as (co) recommenders. Some of these creations have not been preserved and are known only indirectly.

Keywords: Confraternity of St Michael in Mengeš, Franc Jelovšek, Carniola, Styria, priests, art patronage, Baroque painting, prosopographical studies

Tadeusz J. Żuchowski

Technical Problems and Coincidence as Parents of Success. Foundation and Construction of the Jesuit Church in Poznań

1.01 Original scientific article

In several stages between 1651 and 1701, a Jesuit church was erected in Poznań. The construction was carried out by Tomasso Poncino, Bartłomiej Nataniel Wąsowski and Giovanni Catenazzi. The long construction time was the result of technical mistake made by Poncino at the beginning (between 1651 and 1653) and subsequent attempts to overcome them by his successors. The inviting final interior solution was obtained by fortuity. The powerful columns, that determine the nature of the interior, are a remnant of a plan by Wąsowski, to cover the nave with a barrel vault. Lack of technical knowledge prevented the placing of transverse arches and as a result the initial concept was abandoned (1675–1687). Instead of the vault, its wooden imitation was laid. Lonely columns became the starting point for creating an original arrangement. This concept was taken over by Catenazzi during the implementation of the further part of the church (1696–1701).

Keywords: Baroque, Jesuits in Poland, Poznań, Jesuit architecture, Tomasso Poncino, Bartłomiej Nataniel Wąsowski, Giovanni Catenazzi, Philippo Bonanni, Ferdinando Maldonato, technical mistake in architecture, baroque theatricalization

SODELAVCI CONTRIBUTORS

Izr. prof. dr. Boris Golec
ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa
Novi trg 2
SI-1000 Ljubljana
boris.golec@zrc-sazu.si

Dr. Simona Kostanjšek Brglez
ZRC SAZU,
Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta
Novi trg 2
SI-1000 Ljubljana
simona.kostanjsek-brglez@zrc-sazu.si

Doc. dr. Tina Košak
ZRC SAZU,
Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta
Novi trg 2
SI-1000 Ljubljana

in
Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta
Oddelek za umetnostno zgodovino
Koroška cesta 160
2000 Maribor
tina.kosak@zrc-sazu.si

Dr. Ana Lavrič
Gorenjska cesta 15
4202 Naklo
lavric@zrc-sazu.si

Doc. dr. Katarina Mohar
ZRC SAZU,
Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta
Novi trg 2
SI-1000 Ljubljana

in
Univerza v Mariboru,
Filozofska fakulteta
Oddelek za umetnostno zgodovino
Koroška cesta 160
2000 Maribor
katarina.mohar@zrc-sazu.si

Dr. Damjan Prelovšek
Zarnikova ulica 11
SI-1000 Ljubljana
damjan.prelovsek@zrc-sazu.si

Mag. Boštjan Rožkar
Pokrajinski muzej Ptuj-Ormož
Muzejski trg 1
SI-2250 Ptuj
bostjan.roskar@pmpo.si

Dr. Marcela Rusinko
Masarykova univerzita, Fakulta filozofická
Seminář dějin umění
Arna Nováka 1
60200 Brno
marcelarusinko@phil.muni.cz

Prof. Dr. Agnieszka Zabłocka-Kos
Instytut Historii Sztuki
Uniwersytet Wrocławski
Ul. Szewska 36
PL 50 139 Wrocław
agnieszka.zablocka-kos@uwr.edu.pl

Doc. dr. Lilijana Žnidaršič Golec
Arhiv Republike Slovenije
Zvezdarska 1
SI-1000 Ljubljana

in
Univerza v Ljubljani
Filozofska fakulteta
Aškerčeva 2
SI 1000 Ljubljana
lilijana.znidarsic@gov.si

Prof. dr. Tadeusz J. Żuchowski
Instytut Historii Sztuki
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Al. Niepodległości 4 (Collegium Novum)
PL 61874 Poznań
tlenek@amu.edu.pl

VIRI ILUSTRACIJ PHOTOGRAPHIC CREDITS

Boris Golec

1–2: Boris Golec.

3: I. D. Florijančič de Grienfeld, *Deželopisna karta vojvodine Kranjske*, Ljubljana 1744 (faksimile).

Simona Kostanjšek Brglez

1, 6–9, 11, 13–17, 20–21: © ZRC SAZU, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta, Ljubljana (foto: Simona Kostanjšek Brglez).

2, 4: Zapuščina Ivana Sojča.

3: Meta Bojec Stegenšek.

5, 10, 12, 18–19: Simona Kostanjšek Brglez.

Tina Košak

1–2, 4–13, 15–16: © ZRC SAZU, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta, Ljubljana (foto: Andrej Furlan).

3, 14, 17: Tina Košak.

Ana Lavrič

1: © Narodni muzej Slovenije, Ljubljana, Grafični kabinet, fotodokumentacija.

2, 10–11, 29–31: Ana Lavrič.

3: A. Coreth, *Liebe ohne Mass. Geschichte der Herz-Jesu-Verehrung in Österreich im 18. Jahrhundert*, Maria Roggendorf 1994.

4, 17, 18, 26: Blaž Resman.

5: © ZRC SAZU, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta, Ljubljana (foto: Andrej Furlan).

6–8: Marta Triler.

9: © Narodna galerija, Ljubljana, fototeka.

12, 16, 23–25, 28: © Semeniška knjižnica, Ljubljana (foto: Ana Lavrič).

13: © ZRC SAZU, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta, Ljubljana (foto: Franci Pečnik).

14: *Marienlexikon*, 3, St. Ottilien 1991.

15: Založba Družina, Ljubljana, fotoarhiv.

19–20: *Wahre und schuldigste Hertzens-Andacht zu den Allerheiligsten Hertzen Mariae*, Laybach 1719.

21: D. Hančič, *Klarise na Kranjskem*, Ljubljana 2005.

22, 27: © Muzej krščanstva na Slovenskem, Stična, fotodokumentacija.

Katarina Mohar

1: Katarina Mohar.

2–3: © Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije, Direktorat za kulturno dediščino, INDOK center, Ljubljana.

4: © Loški muzej, Škofja Loka (foto: Tihomir Pinter).

Damjan Prelovšek

1, 7–11, 14–15, 17–19, 21–22, 24–25, 27–28, 30, 33, 39–40, 43–44, 48–50: Damjan Prelovšek.
2–6, 12–13, 16, 20, 23, 26, 29, 31–32, 34–38, 41–42, 45–47: © Muzej in galerije mesta Ljubljana
(foto: Damjan Prelovšek).

Boštjan Roškar

1–2, 6–8, 11: © ZRC SAZU, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta, Ljubljana
(foto: Simona Kostanjšek Brglez).
3: © ZRC SAZU, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta, Ljubljana (foto: Andrej Furlan).
4: © Zgodovinski arhiv Ptuj.
5, 9–10: Boštjan Roškar.

Marcela Rusinko

1, 6–7: © Archiv B&M Chochola, Praga (foto: Václav Chochola).
2, 11: © Archiv Národní galerie v Praze, Praga.
3: © Česká tisková kancelář (ČTK), Praga.
4: Severočeská galerie výtvarného umění, Litoměřice (foto: Jan Brodský).
5: L. Slavíček, „Sobě, umění, přátelům“. *Kapitoly z dějin sběratelství v Čechách a na Moravě 1650–1939*,
Brno 2007.
8: © Česká tisková kancelář, ČTK, Praga (foto: Josef Nosek).
9: © Akademie věd České republiky, Ústav dějin umění, Praga.
10, 13: *Volné směry. Měsíčník umělecky*, 29, 1932.
12: *Sobě ke cti, umění ke slávě. Čtyři století uměleckého sběratelství v Českých zemích*, Brno 2019.
14: © Galerie výtvarného umění v Chebu, Cheb.
15: © Akademie věd České republiky, Ústav dějin umění, Praga (foto: Josef Sudek).

Lilijana Žnidaršič Golec

1, 4, 7–8: © ZRC SAZU, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta (foto: Andrej Furlan)
2: arhiv avtorice.
3: V. Koršič Zorn, *Župnija sv. Petra v Ljubljani*, Ljubljana 2000.
5: © ZRC SAZU, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta, Ljubljana (foto: Franci Pečnik).
6: Lilijana Žnidaršič.

Tadeusz J. Żuchowski

1–3, 5, 7, 9–11, 14–21: Tadeusz J. Żuchowski.
4: © Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Poznań, Zakład Kartografii i Geomatyki.
6: © Bibliothèque nationale de France, Pariz.
8: © Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Poznań, Instytut Historii Sztuki, fotodokumentacja.
12–13: © Archivum Romanum Societatis Iesu, Rim.

Vse pravice pridržane. Noben del te izdaje ne sme biti reproduciran, shranjen ali prepisan v kateri koli obliki oz. na kateri koli način, bodisi elektronsko, mehansko, s fotokopiranjem, snemanjem ali kako drugače, brez predhodnega dovoljenja lastnika avtorskih pravic (copyright).

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system or utilized in any form or by any means, electronic or mechanical, including photocopying, recording or otherwise, without prior permission of the copyright owner.

Za avtorske pravice reprodukcij odgovarjajo avtorji objavljenih prispevkov.

The copyrights for reproductions are the responsibility of the authors of published papers.